

საქართველოს

მედიამბე

№ 9

25 დეკემბერი. კვირეული საზოგადოებრივი, სამეც. ჯ სალიტ. ჟურნალი 1909 წ.

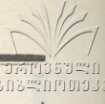
საშინელი მდგომარეობა.

ასეთ საშინელ მდგომარეობაში, ეხლა რომ არის საქართველო, არასოდეს არა ყოფილა. ვერც ერთი ძველი შავი დრო ვერ შეედრება ეხლანდელსა. წინად ბრძოლით მანც ვინუგეშებდით თავსა, წინად მებრძოლთა სასოწარკვეთილების მოწამენი ვიყავით, — მოწამენი კეთილ-შობილ და გამირულ სასოწარკვეთილებისა, რომელსაც შემდეგ გამარჯვებულთ სიხარული მოჰყვებოდა ხოლმე, დღეს კი ლაჩრად, უსიტყვოდ, ხმა ამოუღებლად, რაღაც ბრმა აუცილებლობითა ვკვდებით, თითქოს მთელი ჩვენი ეროვნული ენერგია გამოღეულიყოს და ვერც კი ვამჩნევთ, როგორ ვკვდებით, არც კი გვენადვლება, რომ საუკუნოდ ვბარდებით ისტორიასა.

აბა შეჰხედეთ როგორ ექცევა ტერიტორიის საკითხს ჩვენი ერი და დარწმუნდებით, მართალია თუ არა ჩვენი ასეთი სულიერი დაძაბუნება. ჩვენ თვალ-წინ გვეკარგება ის ერთი მკტაველი ტერიტორია, რომელიც ორი ათას წელს ხმლით დაგვიცვამს, და ყურსაც არავინ იბერტყავს, — თითქოს აქ არაფერიაო, ისე ხანტად ეკიდება ამ საშინელებას ჩვენი აზრი და გრძნობა. ხალხისათვის ტერიტორიის დაკარგვა იგივეა, რაც მოსახლესათვის სახლის დაწვა, და სად ნახავთ ისეთ ადამიანს, რომ სახლი ეწოდეს და ცეცხლს წყალს არ ასხამდეს დასაქრობად! აკი არც არის არსად ჩვენს გარდა ისეთი ერი, რომ არა სცდილობდეს ტერიტორიის შერჩენასა. განა პოლონელებმა თვით გერმანია არ დაამარცხეს ასეთ ბრძოლაში, განა რუსინები ეხლა პოლონელებს არ ეომებიან ამავე ნიადაგზედ, და სხვა? — ნურავინ იტყვის, — ღარიბები ვართ და ეს გვიშლის ხელსაო; მართალია, სიღარიბე დიდი და უმთავრესი მიზეზია ჩვენი უბედურებისა, მაგრამ, რაც არის, იმ ძალების შეგროვებასა და გამოყენებასაც რომ არავინ ფიქრობს, — ეს რაღაღვთის წყრობაა. სად არიან ჩვენი კაპიტალისტები, — ვინც არიან, — სად არიან ჩვენი მემამულეები, რომელთაც შეუძლიან განავაში მაინც ასტეხონ

მთელი საზოგადოების წინაშე ამ საშინელების შესახებ და ნათლად დაგვიხატონ მდგომარეობა საკუთარ ადგილ-მამულთა და აუცილებლობა მათი სხვის ხელში გადასვლისა, თუ საზოგადოებამ არა იღონა რა? — სად არიან ჩვენი ინტელიგენტები, პარტიები, რატომ ხალხში არ არიან მოდებულნი და არ ჩააგონებენ ხალხს, თუ რა საშინელება მოვლის ქართველ ერს, თუ ტერიტორია დაჰკარგა? რას ჰფიქრობენ თვით გლეხები, როდესაც ჰხედავენ, რომ მათ ცხვირის წინ მემამულე მტერს უსახლებს? სად არის გავლენიანი პრესა, ან სოციალისტური, ან სხვა მიმართულებისა, რომ ყოველ დღე ჩაქუჩივით არ ურახუნებდეს ყველას თავში იმ საანბანო ქეშმარიტებას, რომ ხალხმა თუ ტერიტორია დაჰკარგა, იგი ვერ განახორციელებს ვერც სოციალიზმსა და ვერც სხვა რომელიმე იდეალსა? ებრაელები — პირველი მაგალითია ტერიტორია დაკარგული ერისა, ამიტომაც, თუ გინდ ყველა ებრაელი გასოციალისტდეს, შეუძლებელი და აბსურდი იქნება ებრაელთა სოციალიზმი, რადგანაც ტერიტორია არა აქვსთ, არა აქვსთ განსაზღვრული საზოგადოებრივობა სივრცის განსაზღვრულ ნაკვეთზედ. თუ გინდ ათასი მარქსი და ლასალი წარმოშვან, მათი სოციალიზმი მაინც გერმანული, ან ფრანგული, ან რუსული იქნება, ებრაული კი არასოდეს!

სად არიან ყველა ესენი? — აქა ბრძანდებიან, მაგრამ სულაც არ ფიქრობენ ამაზედ, ან არა და ტვინი აღარ მუშაობს მათ გოგრაში, გრძნობა არა ღელავს მათ გულში, დაღლილები ერთ ადგილას დაყინულან ნიადაგზედა და სდუჰან. კაპიტალისტებმა შექმნეს თავიანთი პირადი ფილოსოფია და „ცხოვრების რკინის კანონის“ ძალით, ბურჟუაზიული კონკურენციის კანონის ძალით, საქართველო კაი ხანია სხვას მიაკუთვნეს. მემამულე ქეიფობს, არშიყობს, ან ვალებს ემალება, ან უსაქმოდ დაყიალობს და თუ საუკუნოებით დაიცვა სამშობლო, საქართველოც მიტომ ჩააბარა საიმედო ძიძას, რომ იგი თბილ აკვანში ევულება და დღეს „მოსვენება“ უნდა. ესეც რომ არ იყოს, ვის რა

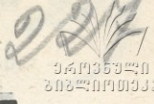
უნდა, — იგი თავის საკუთრებას, მთელს კახეთსა, ან ქართლსა, ჰყიდის ვიზედაც უნდა ხომ არავის ჰპარავს რასმეს, — საკუთრების უფლებით სარგებლობს, და ღღეს ხომ სოციალიზმი არ არის, რომ დაუშალოს ვინმემ ეს ყოველად სამართლიანი აქტი! პარტიები ზოგი ფადიშაჰსხავით ფირმანს აძლევენ ხალხს, — ნებას გაძლევენ იყიდოთ თავად-აზნაურობის მამულებიო, ზოგიც ძალა გამოლეული „წწუ-წწუ-წწუ-ს გაძახის! გლეხი ისევ ოცნებაშია, მამულები დაგვირიგდებაო, ან წარმოდგენაც არა აქვს, თუ რა მოელის ახლად ჩამოსახლებულ „ძმოსაგან“. პრესა?... განა საფრანგეთი ან ინგლისია საქართველო, რომ პრესასარაიმე გავლენა ჰქონდეს! ზოგი „ჩათვლით“ კითხულობს გაზეთს, ზოგს ნახევარი არ ესმის ქართული ტექსტისა, ზოგი გაზეთს წასაკითხავათ კი არა, არამედ სხვა უფრო მისთვის საჭირო საქმისათვის იწერს, ზოგს კი ქართული გაზეთის მაგიერ შუა გულს საქართველოში „ЗАКАВРА-ზე“ ან „Тифлисский листок“-ი მისდის, რადგანაც მისი ღრმა თვალსაზრისით რუსულ ასოში ათასჯერ მეტი სიბრძნე მოიპოვება, ვიდრე ქართულში. ირგვლივ კი მტერი გვარტყია, შინაური „ოთარბეგები“ გარს ახვევიან და ჰყიდიან სამშობლოს, — ქართლს, კახეთს, ბორჩალოს! ჰყიდიან და გეტოვებენ 2 მილიონ ქართველს უბინაოდ და უმომავლოდ. კიდევ სწყინთ, თუ რამე უთხარით! — ჩვენია და ვყიდითო! აკი დავაარსეთ საადგილ მამულო კომისსიაო! მაინც ვალში წაიღებენ და სხვას დარჩებაო! — თქვენი რომ არის და ჰყიდით, ბატონებო, განა ცხენია, ან უნაგირი, ათასობით დესეტინა მიწა, რომელზედაც ქართველს თავისი ისტორია შეუქმნია და რომელზედაც ღღეს მისი მოსისხლე მტერი უნდა დაესახლოს?! განა მაგნიარ გასყიდვაში, უცხო ტომზედ სამშობლოს მისყიდვაში, სხვა ელემენტი არ არის, გარდა დესეტინათა რაოდენობისა და მისი ღირებულების ექვივალენტი ფულისა? საადგილ-მამულო კომისსია რომ დაარსეთ, განა ერთი ნატამალი ჰქუა და აზრი, ერთი გონიერი მოსაზრება ჰქონდა მათ დამაარსებელთ, რომ ასეთ ღიდ საქმეს აკისრებდა კომისსიასა და უფულოდ, უსახსროდ სტოვებდა, ან საზოგადოთ თავად-აზნაურობის ფინანსიური სიბრძნე კაკლის ნაქუქში არ ჩაეტევა, განა ისეთი უსაფუძვლო და მოუფიქრებელი ბიუჯეტი, როგორიც თავად აზნაურობასა აქვს, კიდევ წარმოსადგენია? განა ჰქუა არ უნდა ფულის მოხმარებასა? ის კი ვიცოდით, რომ თავად-აზნაურობამ ფულის ხარჯვა არასოდეს არ იცოდა, მაგრამ თუ მათი სიბრძნე და მომავლის ანგარიში იქამდის მივიდოდა, რომ კახეთის რკინის გზა ბოლოს და ბოლოს უცხოელებისთვის დარჩებოდა, თუ უცხო ენაზედ „ოფიცოზების“ გამოცემისათვის ათასობით გაიღებდა, თუ ქალაქის თავს წამლობისთვის ფულს მისცემდენ და კარგადაც ვერ გაცოც-

ხადნენ ქალაქს მისი „ხამური“ საქციელისათვის და თავის ღიდად დამსახურებულ თავის შეურაცხყოფისათვის და სხვა, და სხვა, — ეს კი არ გვეგონა, და თუ სადმე ჩვენ მდგომარეობაში რომელიმე საზოგადოება ასე იქცევა, თუ სადმე რომელიმე ერის ელემენტი, შეძლების მქონე, ჩხირ-კედელაობაზედ ჰფლანგავს ფულებს, ცხვირის წინ როცა ქვეყანა იქცევა — ესეც ახალი ამბავი იქნება ჩვენთვის.

„კაცს სახლი ეწოდა და ეზოში კვესს ეძებდაო“, ზედ-გამოჰრილია ჩვენ თავად-აზნაურობაზედ, მაგრამ კიდევ უფრო ზედ-გამოჰრილია ისეთ ადამიანებზედ, რომლებიც აგენტობასაც კი ეწევიან თავის სამშობლოში უცხოთა დასახლებლად, — შემდეგი ანდაზა: „კაცს სახლი ეწოდა და ხელს მაინც მოვიტობლო!“ — მერწმუნეთ, კარგი არა გამოვა რა ამ სასიქადულო საქმეთაგან ბოლოს და ბოლოს!

ღიახ, საშინელი მდგომარეობაა, პირდაპირ დალუპვის ალში შევრგეთ თავი. ქართველი ხმლითა და თოფით ბრძოლას იყო შეჩვეული, და შეიძლება ეხლა მიტომ იყოს ზანტად და ლაღად, რომ სანამ თავში არ ჩაარტყმენ, იგი დარწმუნებულია, რომ არავინ ეომება. ჩვენ კი გვეგონია, რომ ამ შემთხვევაშიაც არ ამოიღებს ხმას, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ არ ვიცით, რომ ხმალზედა და თოფზედ უარესი იარაღით გამოგვიცხადეს ბრძოლა, უკვე შემოიჭრენ ჩვენ ქვეყანაში, დაიჭირეს საუკეთესო პოზიციები, ჩვენი კი — არა თუ წინააღმდეგობა ვერ გავვიწევია მტრისათვის, არამედ ვერც კი ვხედავთ მტერსა, ზოგს დანახვაც არ უნდა, რამდენიც უნდა ეჩიჩინო, და მთვრალივით გამობნეტრებულნი იქით-აქეთ უაზროდ იყურება და გეკითხება, — გეჩვენება, მტერი კი არა ის არისო!...

რა დაგვმართნია! რამ გამოგვაიდიოტა ასე? — დავანებოთ თავი უაზრო ფუსფუსსა და ფართი-ფურთს მუზეუმი სტაპენდიები, სკოლები, ქველმოქმედება, თეატრი, ყოველივე დავივიწყოდ დროებით მთელი ჩვენი შეძლება, ენერგია, გონება, მთელი ჩვენი არსება ზედ დავაწუროთ საქართველოს შენახვას, თორემ როცა იგი ამოიშლება კავკასიის რუქიდან, — მერმე თუ გინდ ბრიტიშ-მუზეუმი და ოქსფორდის უნივერსიტეტი ააგე, თუ გინდ შესანიშნავი თეატრი აიშენე, — თუ გინდ გენიოსები აღზარდე, — იგი შენი აღარ იქნება, იგი სხვის ქვეყანაში და სხვის სამშობლოში იქნება. მაგრამ ჩვენ მიწაწყლის მქონეებს რომ ვერაფერი აგვიშენებია, გაბნეულნი და გაღატაკებულნი შევქნით რასმე! — ვეკობ. ტყუილად ინუგეშებენ თავსა ებრაელებითა და სომხებით ჯერ ერთი ჩვენ არც ერთისა არც მეორის ხასიათი არ გვაქვს — მათი ხასიათი საუკუნოებით შემუშავდა, მეორე, — ის დრო წავიდა, როცა ერები „სომხდებოდნენ“ და „ებრაელდებოდნენ“. ეხლა აღარავის

აღარ შეუძლია ასეთი გარდაქმნა. ეხლა დიდ ერთა კაპიტალიზმი წისქვილის ქვასავით დაგფქვავს უცბად გაბნეულსა და ოხერ-ტიალად შთენილსა!

ეს დავიწეროთ ცხვირებზე ყველამ და სჯობს მთელს ერს მუზეუმებისათვის და თეატრებისათვის კი არა, ტერრიტორიის დაცვისათვის მივმართოთ, — მივმართოთ ყველას მთელის ჩვენის ენერგიითა. თუ სამშობლო დავიცავით, — ყოველთვის ყოველისფერს ავაგებთ, თეატრსაც, მუზეუმსაც და უნივერსიტეტსაც, — თუ ვერა, — ვერაფერს და ვერასოდეს.

ტერრიტორიის დაცვა, — აი რა უნდა იყოს დღეს ერთად-ერთი ჩვენი ლოზუნგი.

აღაროდელი.

სიზმარი.

I

...და დავსუსტდი... მთისა ძირში მივადგე და მივიძინე, იმავე დროს კი, სიზმრად ძილში, ეს სურათი შევიძინე: ცის კაბადონს შავი რიდე აწუხებდა, ვით ტყვეს ხუნდი, და სამყარო კილით-კიდე ნისლს შთაენტქა. ბინდი-ბუნდი მეფედ იჯდა, ბატონობდა და სხივოსან სინათლესა, სულ ჰკრალავდა, ჰქუხდა, გამობდა, ფეხით სრესდა სიმართლესა.

II

აღზდგა ქარი. და ცას ფარდა შეახია... ნისლი ჰქრება... მსწრაფლ გამოჩნდა... გაიზარდა ანჯელოზთა დასი-კრება... და ჰვალობდნენ ერთ-ხმად, მწყობრად: „იშვა ქრისტე, — ვინც ვაგებით განვლო ეს დრო ობლად, ოხრად, — აწ იხარეთ ქრისტეს მცნებით!.. იშვა ქრისტე .. და მძვინვარეს ამა ქვეყნის ქურუმ-მძლავრთა დასცა ზარი, ჩაგრულნი მხარეს წმინდა დროშა ზე აღმართა!.. მაშ იხარეთ ინეტარეთ, სიხარულის ცრემლი ღვარეთ; ქრისტეს მცნება, მისწრაფება მაშვრალთ შორის დაამყარეთ!..“

III

გამელვიდა... და რა ვნახე? მტარვალთ ქსელი, შიგ ობობა, კვლავ იუდას ბნელი სახე... ღმერთო ჩემო!.. კვლავ მონობა!.. ყვა-ყორანნი ედემის ვარდს კვლავ სჯიჯჯნიდნენ შესაზარად, და მტირალ ცას ერთ დროს ლაქვარდს, კვლავ ეხვია ნისლი ჯარად!.. ახ, ნუგეში მთლად წამერთო, ვერ ვაჩერებ ცრემლთა სრბოლას, და მას შემდეგ ვნატრობ, ღმერთო, შავ-საფლავში ძილს და წოლას!..

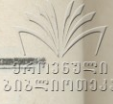
ი. გრიშაშვილი.

აკაკი ჰარიშვი.

მას შემდეგ რაც აკაკი ჰარიშვი, იქაურ ქართულ საზოგადოებას განზრახვა ჰქონდა აკაკისთვის თავისი პატივისცემა და სიყვარული გაეზიარებინა. გვინდოდა, მოგვეწვია სხვა და სხვა მწიგნობარე რედაქციათა წარმომადგენლები, თუ პოლიტიკური მოღვაწეების საფრანკეთისა (არჩილ სანი). მაგრამ ასეთი ფართე განზრახვა ოცნებად დარჩა. ხოლო 2 დეკემბერს (ახლის სტილით) მოვასხერხეთ მცირე სერობის გამართვა აკაკის პატივისცემით. სერობას დაესწრო აკაკი თავის მუდმივად და შეიღობილ, დაქსნულ აკაკიმდე ქალნი ნიკოლაძისა, ნ. დოდობერიძე, შემთხვევით შესწრობილი მომღერალი ნინოშვილი, და მთელ ჰარიშვი მუდმივ ქართულ საზოგადოებას 50 კაციმდე. სერობა გამსჭვალული იყო ქართულის ელფერიით და ერთ სულფონობით, რამაც აკაკიზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა. შიგა და შიგ სიტყვები ითქვა, რაზედაც აკაკი ჰარიშვი დასწრებით ხელმე. სიტყვა სიტყვა გრ. გგმ-ჯესიანმა, ალ. გაბუნიამ, ი. ჭიჭიანიამ, მ. გაბუნიამ, ბატონო მიქელაძემ, ალ. ჯანელიძემ, გ. კვიციანიძემ, ალ. ჯანელიძემ და სხ.

აკაკიმ რამდენიმე სანახევრო სიტყვა. მოგიყვან ზირველ ზასუს:

ბატონებო!. ქართველმა სტუდენტობამ რომ ფეხი აიდგა, თავი პირველად პეტერბურგში ამოჰყო. იმ გუნდში, მეც ვერივ, ახალგაზრდა ჯან-ლონით სავსე და იმედებით აღფრთოვანებული. მას აქეთ ნახევარი საუკუნეა, მაგრამ, ჰოი საკვირველებავ, როგორც მაშინ, ახალგაზრდობის დროს, დღესაც კიდევ, ამ მოხუცებულობის დროს, ისევ ისე მიცემს გული, თქვენ შემომხედვარეს... და ჩემი სიხარული მით უფრო ორკეცია, რომ აქ თქვენთან ერთად ვხედავ მაშინდელ ჩემ ერთ ამხანაგთან განს ბატ. ლოდობერიძეს. პირველი ბიჯი ყოველთვის სუსტია და ჩვენც, როგორც ვფიქრობდით და

რაც გვინდოდა, ვერ მოვახერხეთ: სხვა და სხვა მოულოდნელი გარემოება წინ გველობებოდა. მას აქეთ დიდი ხანია... სწავლა-განათლებამ, მეცნიერებამ წინ წადგა ბიჯი და თქვენც უკეთეს პირობებში ხართ: თქვენ იზღვებით აქ, ამ თავისუფლების ქვეყანაში, სადაც, სხვა რომ არა იყოს რა, ხელს მაინც ვერაფერი შეუშლის თქვენს გრძნობა-გონების გადიდებას! აი, ამიტომაც, თქვენგან მეტს თხოულებს სამშობლო და ჩვენი ნაკლი თქვენ უნდა შეავსოთ! ნურავინ იტყვის იმას, რომ არის კაცობრიობა და არა ნაციოა, ეროვნებაო, და მეც მინდა რომ პირდაპირ კაცობრიობას ვემსახუროო!.. ფერადოვანი კაცობრიობა, სხვა და სხვა ნაციის, ეროვნობისაგან არის შემდგარი და თვითოეულმა მათგანმა თვისი საკუთარი ელ-ფერი და საკუთარი „რამეობა“ უნდა შეიტანოს, რომ აივსოს საკაცობრივო ზღვა!.. თვითეულ კაცის, თავისი ნაციასთან თან-შეზღიდოს, უფრო ნაყოფიერად შეუძლიან იმუშაოს სამშობლოში, ვიდრე გარეთ.. და მართლაც, ვისაც თავისი საკუთარი მშობელი არ უყვარს, იმას შეუძლია მშობლად სხვა შეიყვაროს? ვინც სამშობლოს არ ემსახურება, იმას შეუძლია, რომ უკეთ სადმე გარეთ იმსახუროს? ყველა ამას მხოლოდ გულ-გატეხილობა აფიქრებინებს ადამიანს და თქვენ კი არ შეგშვენისთ გულ-გატეხილობა.. თქვენ ეკუთვნით იმ ხალხს, რომელმაც რუსთველის პირით გიანდერძათ: „ჭირსა შინა გამაგრება ისე უნდა ვით ქვიტკირსაო“ და იწრთვნებით იმ დიდებულ ქვეყანაში, სადაც გენიოსმა რიშელიემ წარმოსთქვა: „ახალგაზრდის ლექსიკონში სიტყვა: „არ შეიძლება“, არ შემიძლიან“ არ უნდა ეწეროსო“. თქვენც ყოველგვარი გასაჭირი და განსაცდელი უნდა აიტანოთ, უეჭველად მიახწიოთ მიზანს და მომზადებული დაუბრუნდეთ სამშობლოს. თქვენც რომ ამ აზრისა ხართ, ამას მიმტკიცებს დღევანდელი აქ თავის მოყრა და მეტი აღარა დამრჩენია რა სათქმელად.

მხოლოდ ვისურვებ, რომ ამ თავისუფალ ქვეყანაში გაგემდარებინათ თქვენი გრძნობა-კონება და მით გაგებორციელებინათ ქართული მცნება: „მამა შეიღმა უნდა შეითვისოს!“

ქნმა კატო მიქელაძემ უთხრა: დიდო მგოსანო! დღეს ჩვენთვის უცხოეთის ცივი უჩვეულო ატმოსფერო თბილსა და საამ-ტკბილო გრძნობათ შეიცვალა ჩვენს გულში, და თავი სამშობლოში გვეგულება, მხოლოდ უფრო განათლებულსა და ბედნიერში. ის, რაც ბავშვობიდან სატრფიალო საყვარელი იყო ჩვენთვის, აქ გვყავს იგი, ჩვენი ერის ბურჯი, სათაყვანო აღმზრდელი.

50 წელიწადი იბრძოდი ჩვენი ტანჯული სამშობლოს გამოსახსნელათ, ჩვენი ეროვნულ ცხოვრების ასაღორძინებლათ. ამ ნიადაგზე ერთხელაც არ შეგიწყვეტია არც შენი უკვდავი ჩანგის ელერა

და არც მამულიშვილური ბრძოლა. კავკასიის მთებიდან შენი „დაფი და ნალარა“ სხვა და სხვა ხმაზე გაჰკიოდა, რომ სასოწარკვეთილ და მიძინებულ ერისათვის ძილი დაეფრთხო და კვლავ სასიცოცხლო გამირული სული შთაგებერა. ბავშვები გებრალეობდით და ჩვენი სამშობლოს ტანჯვას იმდენათ სუბუქად გადმოგვცემდი, რამდენადაც ნაზი იყო თვით ჩვენი მაშინდელი გრძნობა, ბუნება. ამისათვის ერთი და იგივე შინაარსი წლოვანებისა დავგარად ხვდებოდა ჩვენს გულს.

„ჰაუ, ჰაუ, ქორონუ ფრენ ამ ეზოში დილ-დილასო ვერ მომპარავ, არ გაგატან ჩემს პატარა წიწილასო“ —

გვაფხიზლებდი ჩვენ ოდესღაც, შენს პატარა მკითხველთ.

„კავკასიის მაღალ ქედზე მიჯაჭული ამირანი არის მთელი საქართველო ჭმრები კი ყვავ ყორანი.“ ეუბნებოდი დიდებს; და შენი სხივოსანი ბასრი ისრებით, დიდო პოეტო, არღვევდი წყვილადს, გულს უჭირდი ამ ყვავ ყორნებს და ერეკებოდი მიჯაჭულ სამშობლოს ტკივილების შესამსუბუქებლათ. ამ ბრძოლაში რამდენი დაბრკოლება არ გელობებოდა წინ, რამდენი მწვავე არ განუცდია შენს ღვთაებრივ ცეცხლით აგზნებულს გულს?! მაგრამ შენი დიადი უკვდავი სულიერი ძალა, იმდენათ ძლიერი იყო, რამდენათაც ჩლუნგი და უსიცოცხლონი შენი მოპირდაპირენი.

„შეუმზადო მით ქვეყანას თაფლი, ზეცას სანთელიო,

რომ იქ წმინდათ შეიწიროს და ანათლოს აქ ბნელიო ვინც მე იმ ღროს ხელს შემეშლის ქვეყნის მტერი ის არიო,

და მისთვის მაქვს მომარაული გესლიანი ისარიო.“ დაჰკიოდა მათ, და ვაი იმ ურჩს, რომელსაც შენი მჭრელი ისარი მიზანში ამოიღებდა. საქართველოს ცამ უკვე გუნდრუკათ გადმოგაკმია თავს შენგან შემზადებული სანთელი და ხალხის სახელით პატარა გოგონამ თავისი უმანკო ნორჩი გულით მოგიძღვნა შენდამი თაფლათ ქცეული ხალხის გრძნობები, რათა სამარადისოთ დაიტკბო, გამირო მგოსანო, ხანგრძლივი ღელვით მრავალ მწვავე განცდილი მებრძოლი გული აღსრულდა, დიდო მგოსანო, შენი შორს მჭვრეტელობა, რომლითაც გვასულდგმულებდი ჩვენ:

„ნაშთი ძველი დიდებისა არ გამქრალა ჯერაც ყველა, დღესაც მისი შარავანდით ნიშანს გვაძლევს ცისარ- [ტყელა.“

და ეგ ნიშანი ისე არას ოდეს არ უნახავს საქართველოს, რაც მან თავისი დამოუკიდებულობა დაკარგა, როგორც შენს საიუბილეო დღესასწაულში. ერმა, რომელმაც თავის უკიდურეს მონობის ღროს წარმოშობა დიდი აკაკი, იმ ერის მონობის ჯაჭვს ქვეშ დაჩვენა შეუძლებელია. ამირანი შეტოკდა,

შენძრა შენდა პატივისაცემლათ და ამით თავის სი-
ცოცხლის ძალაც დაგვანახვა. ყვავ ყორნები დააფრ-
თხო მისმა შენძრევამ. ვხედავთ უტყუარს ნიმუ-
შებს შენი წინასწარმეტყველების აღსრულებისას:

„მოვა დრო და თავს აიშვებს, ამ ჯაქვს დასწყვეტს
გმირთა გმირი,
სიხარულათ შეეცვლება ამდენი ხნის გასაჭირი.“

ამ ნიშნით შევკრებილვართ დღესაც აქ, და გთხოვთ
მილოთ, დიდო მგოსანო, ჩვენი გულითადი მად-
ლობა იმ მამულის-შვილური და ფაქიზი გრძობე-
ბისათვის, რომელთაც გვიღვიძებდა შენი უკვდავი
ჩანგის სიმთა ჟღერა, როგორც ადამიანს და რო-
გორც ქართველს. მოგილოცავ რა სასურველათ
დაგვირგვინებულს დიადს მიღვაწეობას, სასოებით
ვსვამ შენს სადღეგრძელოს და ვისურვებ მრავალს
წელს გვყავდე თავ-მოსაწონებელ ნიმუშათ, ჩვენო
სიამაყევ, ჩვენო დიდებავ!

მსურს დროს წარვტაცო შენგან განვლილი
მრავალი წელი მწარ-ნადვლიანი,
და სიჭაბუკეს სიციცხლის ძალა
მარად ცეცხლ-მფრქვევი იმედიანი.

ორთავე ერთათ მსურს დაგიბრუნო
ქვირფას სიციცხლის სადღეგრძელებლათ,
მით ხნოვანების ჩამოგხსნა ტვირთი
ძალის და ღონის შესაზავებლათ.

რომ ჩვეეს სამშობლოს, შენს ტურფა სატრფოს
ბრძოლისა ველის ჰყავდე მაშველათ,
კიდევ და კიდევ ნალარას სცემდე
მის ტყვეობიდან გამოსახსნელად!

აკაკიმ უბასუხა: როცა შეტყობა უნდათ
წინდაწინ ამინდის, ბარომეტრში ჩაიხედვენ ხო-
ლმე. რომელიმე ხალხის ვაცნობა თუ გვინდა,
ჯერ ქალები უნდა გავიცნოთ, როგორც ეროვ-
ნების ბარომეტრი. როცა საქართველო სადა-
როს იღვა, მაშინ ქართველი ქალიც, როგორც
დედა, როგორც ცოლი და როგორც მოქალაქე
განთქპული იყო. იმ საუკუნეში რომ საქართველო
დასცეს, ეს დაქინება ქალებს უფრო დაეტყობთ:
დღეს ბევრ ქალს ნახავთ ჩვენში, რომ დავიწყებუ-
ლი ჰქონდეს მისი „წმიდათა წმიდა“ და ქართუ-
ლად ვეღარ ლაპარაკობდეს!.. თუ არ სოფლელი
ქალი, სხვები მიწერ-მოწერას ერთმანეთში ვეღარ
ახერხებენ თუ არ უცხო ენაზე. სასწავლებელს ათა-
ვებენ და თავს მათი მართლულობენ, რომ არ
გვასწავლიანო!... მაგრამ ეს ტყუილი თავის
მართლებათ. იქ, სადაც შობილან და სადაც გა-
ზდილან, ადვილია ენის შესწავლა, რომ გული-
დან ამოფხვრილი არ ჰქონდეთ სრულიად ქართვე-

ლობა!.. ქართველი ქალები რომ ერთად მოიყრიან
ხოლმე თავს, უცხო ენაზე ლაპარაკობენ და ერთ
მათგანს რომ შეეშალოს, ვერ გამოსთქვას კარგად
იმ უცხო ენაზე სხვები საცინლად აიგდებენ, და
ქართული რომ სულ არ იციან, ის არაფერი ამის
შემხედავი, იმედ მიხდილი ვიყავ ამ სიბერის დროს,
მაგრამ ახალმა მოძრაობამ სხვა დამანახვა: ახალ-გა-
ზდა ქალები მზათ იყვენ, რომ სამსხვერპლოდ თავი
დაედვათ საქმისათვის. სწორი გზით მიდიოდენ თუ
არა, ამაზე ახლა არაფერს ვიტყვი. აღვნიშნავ მხო-
ლოდ, რომ დღევანდელმა ქალებმაც სული ძველე-
ბური დედების გამოიჩინეს. საკეთილდღეო მასალა
შერჩენიათ და იმედი, რომ დროის შესაფერად კი-
დევ აღადგენენ ძველ სახელს. ეს პირველი ბიჯი
თქვენ შეგხვდათ და საჭიროა, რომ წაღმართად
გადასდგათ!.. ვისურვებ ამ უცხოეთში, თავისუფალ
ქვეყანაში, თქვენს წარმატებას, რომ კეთილად და-
უბრუნდეთ სამშობლოს.

ბოლოს აკაკიმ ექსპრონტად ლექსით მიმართა კრე-
ბას, რამაც აღტაცებული ტაშისცემა გამოიწვია:

ახალგაზღობას

ეს ჩემ თავზე რა მოვიდა? სადა ვარ?
სიზმარია, თუ სასიზმრო ზღაპარი?
მოხუცებულს და ბნელში მყოფს აქამდე,
რად ამინთეთ სიხარულის ლამპარი?

მოგიყრიათ თავი ახალგაზღობას
და მადლს უხდით ჩემს მგოსნობას და გრძობას,
რომ დაატკბოთ მავით ჩემი სიბერე?
მეც თავყვანს ვსცემ თქვენს სიყვარულს და გრძობას!

მაგრამ მე კი, თქვენ რომ გინდათ, ის არ ვარ!...
სხვა იქნება მომავალი ის გმირი!
მე უბრალო მიზეზი ვარ „დღეის-დღის“.
იმ „მომავლის“ აჩრდილი ვარ და პირი!

ჩემ სუსტ შრომას თქვენ აქარბებთ თან-
გრძობით!

საამისო აბა რა მომიცია?
ეს ეკუთვნის, ვიმეორებ, „მომავალს“
და იმისი არის რეპეტიცია!...

მე, ნამდვილ გმირს, საეროს, თქვენ საკადრისს,
თქვენი წრიდან, თქვენგანვე გამოველი,
და ვისურვებ, რომ თქვენს ცდასა და შრომას
უცხოეთში მოემართოს აწ ხელი.

ნარკინი.

მ გ ო ს ა ნ ს.

თუ შენ ამღერებ ბუღბუღსა,
დაათრობ ვარდის ბუჩქზედა,
მეც შენ ჰანგებზედ ვიმღერებ—
შენს დაკრულ ქიანურზედა!

თუ შენ დაეძებ სატრფოსა,
ვინც დაგიკოდა გულია,
მეც შენებრ ვეძებ სიყვარულს, —
მისი დანახვა მწყურია!!

მიმძინებოდა სევდიანს,
ჯერ მზე არ ამოსულიყო;
სიზმრები შორს დამათრევდნენ—
ამაში დრო გასულიყო!..

შევხედე ცისა კამარას,
ვარსკვლავი მიმალულიყო,
ღრუბელს მოეცვა ჰერა—
მზის შუქი დაფარულიყო.

მივედი ვარდთან დიღაზედ,
ბუღბუღი არ მოსულიყო?!
კოკორმა თავი დაჰკიდა—
მით ველარ ვკითხე სულიყო!

გადაიყარა ღრუბელმა
მზემ სტყორცნა მიწას ისარი,
შენ რომ დაეძებ, დასტირი?
ჩემი სულიყოც ის არი!!

ეგებ იქ იყო მახლობლად,
შვილებზედ გულ ნაკლულია?
ჭირ გარდახდილი დაბრუნდეს—
მოგფინოს სიხარულია?!...

ნინო ორბელიანი.

თავადაზნაურობის საადგილ-მამულო კომისია

და

მისი მოქმედება

როდესაც ჩვენს თავადაზნაურობას ეტყვიან, თქვენ თავადაზნაურული ტუნდენციები გაქვთ, თავად აზნაურული ფსიქიკა გამოქმედებთ, ყოველ საკითხსა, ყოველ მოვლენას თავადაზნაურულ თვალთა საზრსიით გაზომავთ და გააჩვენებთ, ყოველი წევრი თავადაზნაურობისა აღელდება, წელში გასწორდება, კისერს მოიღერებს და ამჟამად გასცემს პასუხს: უკაცრავად, ჩვენ რუსის თავადაზნაურნი არა ვართ, ჩვენ ვართ ქართველი და ყველაფერს ისე ვუყურებთ როგორც ქართველი და არა როგორც ერთ-ერთი წოდება ქართველი ერისა, და მაგალითებს ბევრს ჩამოვი-

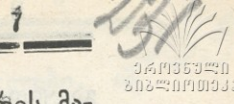
თვლის, უწინარეს ყოვლისა კი მივითითებს მის მიერ დაარსებულ საადგილ მამულო კომისიაზე. „ეს კომისია არსებობს ყველასთვის, გინურჩევლად წოდებისა, ის დახმარებას უწევს გლეხსაც და თავდასაც, ის ემსახურებაო ეროვნულ საქმეს და ამასთან იმ გვარად გააზვიადებს როგორც კომისიის „დიად“ მნიშვნელობას ისე მის მიერ გაკეთებულ საქმეებს, რომ ადამიანს, თუ ის დაახლოვებით არ გასცნობია ამ კომისიის მოქმედებას, ეგონება ქართველი ერის ბედ იღბალი ამ კომისიის ხელთა და ამ ორ-სამ წელიწადში ადვილად გადასწყვეტს აგრარულს საკითხს და მასთან ერთად ტერიტორიალურ საკითხსაცაო. მაგრამ ვინც ჩაიხედავს საქმის სიღრმეში, ვინც არ მოისურვებს განგებ თვალების ახვევას და ვისაც მართლა რომ გული შესტკივა ეროვნულ საქმისთვის და ვინც მთელი თავისი არსებიდან ერთხელვე განუღღვინა თავად-აზნაურული პსიქიკა, ე. ი. დონკიხოტური რაინდობა, ტრაბახი და ტრაბახის სისრულეში არ მოყვანა, ცალიერი გრძნობა, თუ გინდ კეთილშობილურიცა, მაგრამ იქვე მეორე დღესვე, გულში ჩაკლული და ჩაფეჭვლილი, სპარსული პოლიტიკიანობა და თერთისა და შავი სისხლის გარჩევა—ის ადვილად მიხვდება რომ ეს მათი დაარსებული კომისია ან უაზრო და უკვილო ტრაბახის ნაყოფია ან და თვალთმაქცობა ხ ლხის დასაბრმავებლად გამოგონილი: რომ საარაკო ბუზივიით, ვისაც შეხვდებიან გზაზე, ყველას უთხრან: ჩვენ ვხნავთ, ან ვხნავდით.

სხვაფრივ არაფრით არ აიხსნება ის გარემოება, რომ კომისია დაარსეს, ფული კი მხოლოდ ქალღმრთელის მისცეს, სხვაფრივ არ აიხსნება ის შედეგი, რომ თავის მოქმედების დასაწყისიდან დღემდის ეს კომისია *) თამაშობს დაღალის, იქნება ეს სიტყვა შეურაცყოფად იქნეს მიღებული, ვსთქვათ, კომისიონერის უბრალო როლს, კომისიონერისა, რომელიც ზის თავის კანტორაში დილის 9 საათიდან შუადღის სამ საათამდე, არიგებს გლეხებს მემამულესთან, მემამულეს გლეხებთან და მორიგებულ ფასს ერთ გამოართმევს ხელიდან და მეორეს ჩაუდებს ხელში. მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ დაღალის, კომისიონერი გარიგებაში ფასს იღებს, კომისია კი არა, ის უფასოდა სწევს თავის შრომას და ესა აქვს მას სატრაბახოდ, ამისთვის ელის ის ჩვენგან გუნდრუკის კმევასა და ტაშის ცემას.

ესაა საქმე? ამაში მდგომარეობს ეროვნული საქმის სამსახური? ამით უნდა გადასწყვიტოს თავადაზნაურობამ აგრარული საკითხი? ამით უნდა დაიცვას თავის ერის ტერიტორია რომელიც მას ზღაპრულ ხალიჩასავით ფეხ-ქვეშ ეკლდება?

ან იქნებ არ იცის არც თავადაზნაურობამ

*) ყველა ეს, რასაც ჩვენ აქ ვამბობთ სრულიად არ ეხება ბ. აღ. ყიფშიძეს, რომლის შრომა დაუფასებელია, მაგრამ რა ჰქნას, რომ სამოქმედოდ ფული არ მისცეს.

და არც მისმა „პირველი შვილი“ კომისიამ, რომ ქართველ ერს ტერიტორია მართლა ფეხ-ქვეშ ეცლებო?

თუ არ იცის, უნდა იცოდეს! და თუ იცის, მისი მოქმედება გასაკიცხია, ვიტყვით მეტსაც, ბოროტ-მოქმედებაა!

დაუგდეთ ყური, რა ხდება ჩვენს გარშემო.

როგორც შავი ყორნები მინდორში დაგდე ბუღს ლეშს, დასტრიალებენ ჩვენს ტერიტორიას უცხო ტომის ხალხნი, „ხოლოკები“, კომისიონერები“, აგენტები (ამ უკანასკნელთა შორის ბევრი ქართველი თავადია), დაძრწიან სოფელ-სოფელ, მემამულეთა ოჯახებში და სადაც კი დაინახვენ ისეთ ველსა და მინდორს, სადაც ქართველი გლეხის ქონი არა სდგას ზედ, ხოლო მარტო ჰხნავს და სთესს და თავისი წლიური სარჩო მოაქვს, დაადებენ ზედ ფეხს და მივლენ გაჭირებულ მემამულესთან: მამული უნდა მოგვყიდო, თუ ფული ბლომად გინდაო. და ჩვენებურ მემამულეს ოდონდ კი მამულის გაყიდვა გაუხსენე, ის ჩოხას არც კი ჩაიცვამს ისე გარბის „Переселенческий пункт“-ში ან კიდევ ნოტარიუთან. რაღაც ციებ-ცხელება დაემართათ როგორც მყიდველებს ისე გამყიდველებს. ქართველ გამყიდველებს და უცხო ტომის მყიდველებს. დღე არ გავა, რომ ათასობით დესეტინა მიწა არ გაიყიდოს, დღე არ გავა, რომ ახალი და ახალი „ხოლოკები“ არ გაჩნდნენ ტფილისში. დღე არ გავა ისე რომ გაყიდვის პირობა არ იწერებოდეს, და როგორ გგონიათ რამდენი დღეა საჭირო, რომ ქართველი ერის „თავისუფალი“ მიწები სრულიად გაიყიდოს? მგონი, რომ ორი კვირაა საკმარისი და ასეც მოხდა კახეთში და ბორჩალოს მაზრაში. მთელი ივრის ხეობა, სადაც ქართველი გლეხი ხნავდა და სთესავდა, სადაც თავის საქონელს ბაზას აძოვებდა, მთლად გადავიდა უცხო ტომის ხალხის ხელში. ქართველს გლეხს დარჩა მხოლოდ ფერდობი, ტყე და ღრე, სადაც ის მოსახლეობს და სადაც მას აქვს პატარა ბაზა სახლის წინ და რომელიც ამიერიდან შეადგენს მის ვენახსაც, ბოსტანსაც სახნავსაც, საძოვარსაც და სათიბსაც.

ხალხიც და ჩვენც ვტირით მაშინ, როდესაც რომელიმე სოფელს დროებით ეკზეკუციას ჩაუყენებენ ხოლომე, დღეა კი ჩვენს სოფლებს ნულმდევს ეკზეკუციას უყენებენ, მიწა-წყალს ართმევენ, სულს უხუთავენ, სიცოცხლის ნებას მხოლოდ ათი-ოცი წლით აძლევენ და ჩვენ ვკომისიონერობთ, ვდალალობთ, ერთ-ორ კომლს გლეხს ვეხმარებით ერთი-ორი მემამულისაგან იყიდოს ერთი-ორი დღიური მიწა და ნუ დაგავიწყდებათ, რომ იმავე დროს ვეხმარებით ადგილობრივ მკვიდრთ—უცხო ტომის ხალხსაც, რადგან თავად აზნაურულ კომისიის პროგრამაში ეს მუხლიც შედის.

ხელიდან წავიდა და მიდის ალაზნის ხეობა,

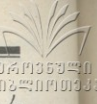
ივრის ხეობა, მთელი ბორჩალოს მაზრა, გორის მაზრის საუკეთესო ადგილები, „ტილიფონა“, დუშეთის მაზრის საუკეთესო ველ-მინდორი, შავი ზღვის ნაპირებზე სათქმელიც აღარაფერი გვაქვს და ის ნაწილი ჩვენი საზოგადოებისა, რომელიც ნივთიერად უძლურია, ტირის, მხოლოდ ტირის, თავდაზნაურობა კი, რომელსაც საშვალეა აქვს ცოტაოდნად მაინც დახმარება გაუწიოს ამ საქმეს, იმავე დღეს, რა დღესაც ჩვენი მიწები სხვის ხელში გადადის და ჩვენ გლეხობას ყელი ექრება, იმავე დღეს 50,000 მანათს აძლევს „კახეთის“ საზოგადოებას, 3000 მანათს აძლევს დეპუტაციას პეტერბ. წასასვლელად, 1,000 მანათით დახმარებას უწევს ერთ-ერთ რუსულ გაზეთს და 1,500 მანათს უდებს ჯიბეში ქალაქის მოურავს თავის მოსარჩენად.

არის თუ არა ეს ბოროტ-მოქმედება?

„კახეთის“ საზოგადოება და მისი საქმე ფრიად სიმპატიურია და ჩვენთვის სასარგებლოც, მაგრამ იქ ასი წევრია, აქ მთელი ქართველი ერი. 50,000 მანათი ამ საზოგადოებას ვერაფერს უშველის, ვინაიდან ეს ფული მისთვის მეტად ცოტაა. ამ ფულით კი ორი ათასს, სამი ათასს დესეტინას შეეძენდით ჩვენს გლეხებს. ქართული გაზეთი რუსულ ენაზე დაწერილი, კარგი საქმეა, ავადმყოფ „მოურავის“ დახმარებას უბრალო კაცთმოყვარეობა მოითხოვს, მაგრამ თავდაზნაურობა ჰხარჯავს 5,500 მანათს, მაშინ როდესაც კომისიას ერთი გროში არა აქვს, რომ თუ ამას საჭიროება მოითხოვს, ერთ-ერთი მისი წევრი სოფელში წავიდეს და გლეხს მიწის ყიდვა ურჩიოს.

მაგრამ მკითხველმა რომ არ იფიქროს, რომ ეს ჩვენი უკანასკნელი მოსაზრება ჩვენი ფანტაზიის ნაყოფია, ე. ი. რომ ამ ფულებით რამდენიმე ათასი დესეტინის შესყიდვა შეიძლებოდა, მოვიყვანთ რამდენიმე კონკრეტულ მაგალითს.

ამას წინად ივრის ხეობაზე თავ. ლ. ანდრონიკაშვილმა თავის მოძმეების თანხმობით მიჰყიდა რუსეთიდან გადმოსახლებულ გლეხებ 1,800 დესეტინა მინდორი. მორიგებულნი იყვნენ დესეტინაში ათ თუმნათ. გლეხებმა მისცეს თ. ანდრონიკაშვილებს ბედ ორასი თუმანი და პირობის ძალით მოვლენი გახდნენ 60,000 მანათი ჩაებარებინათ 15 გიორგობისთვის. ეს ვადა გავიდა და გლეხებმა თავისი პირობა ვერ შეასრულეს და ამითი პირობა დაირღვა, ამიერიდან თავ. ანდრონიკაშვილებს შეეძლოთ ეს მამული ვისთვისაც უნდა იმისთვის მიეყიდნათ. ახლა, მოისმინეთ კარგად, რა ხდება? თავ ლ. ანდრონიკაშვილი მიდის საადგილ-მამულო კომისიაში და ეუბნევა მათ: მყიდველები, რომლებსაც მე გავურთიერდი, დღეს რომ მოვიდნენკიდევაც ჩემთან, მე აღარ მივყიდი, რადგან ამის უფლება მაქვს, მამული კი უნდა გავყიდო, რადგან თუ არ

გავყიდე, ან ბანკი გამიყიდოს, ან ჩარჩი-ვაჭარი. აი-ღეთ ეს ჩვენი მამული, იყიდეთ თქვენ და შემდეგ მიჰყიდეთ იმას, ვესაც გინდათ. ფული არა გაქვთ? ეკითხება თავ. ანდრონიკაშვილი. ფული არ გინდათ. ამ მამულს ჩვენ დაგიმტკიცებთ, რანაირი წესითაც გინდათ. თქვენი საკუთრება რომ გახდება, აიღეთ და დააგირავეთ ბანკში. რაც ფული აიღოთ, მოგვეცით ჩვენ მონაწილეებს, ხოლო დანარჩენი ფული მოგვეცით წვრილ-წვრილად ხუთი, ათი, ოცი წლის განმავლობაში.

ამაზე უკეთესი პირობები, ამაზე მეტი შეღავათი, მგონი, რომ შეუძლებელია! 1,800 დესეტინას უკვე გაყიდულს კომისია საკუთრებად იძენს უფულოდ, თუ არ ჩავთვლით ას-ორას თუმანს წვრილმან ხარჯებს და, როგორ გგონია, მკითხველო, კომისია უარ-ჰყოფს ანდრონიკაშვილის პირობებს: მაგას ბევრი დავი-დარაბა უნდა, ჩვენ არ შეგვიძლიანო (sic!)

აი მეორე მაგალითიც, მხოლოდ ამ უკანასკნელს სულ სხვა ელფერი აძევს. ამ დღეებში თავ. ნ. ბარათაშვილი მივიდა ამ კომისიაში და მოახსენა: ბორჩალოს მახრაში 1,300 დესეტინა მამული მაქვს, მიშოვნეთ მყიდველი ქართველები, თორემ ბერძნები მევაკრებიან და იძულებული ვიქმნები, იმათ მივეყიდოვო. კომისიამ განიხილა ეს წინადადება და დაადგინა: რადგანაც ჩვენ ამ ფამად საშუალება არა გვაქვს ქართველები დავასახლოთ, ნება მიეცეს თავ. ბარათაშვილს მამული ბერძნებს მიჰყიდოსო.

ნება დართეს!!! იქნებ ვინმემ უპოვნოს ამგვარ დადგენილებას შესაწყნარებელი მიზეზები, მე კი კალამი ხელიდან მივარდება და ჩემი გონება წინ ველარ მიდის.

ნება დართეს!! რა უფლებით?

ვის, როგორ, რანაირად? ვის რა უფლების მიცემა შეუძლიან?

კომისია აქ ერთის მხრივ უარჰყოფს უფულოდ მამულის შეძენას, მეორეს ნებასა რთავს მამული უცხო ტომის ხალხს მიჰყიდოს, კახეთის გზატკეცილზე კი რომ გაჩერდეთ, ნახავთ, რომ ყოველდღე გამუდმებით ზოგი ფურგუნით, ზოგი ურმით, ზოგიც ფეხით ერთი მეორეს მისდევს იმერეთიდან წამოსული ხალხი ალაზნის გაღმა მიწის საშოვნელად და დასასახლებლად.

მაშ გვყალიბა ხალხი, რომელიც გაურბის სივიწროვეს, ველარ იტანს შიმშილს და ლუკმა პურის საშოვნელად ეძებს თავისუფალ ადგილებს სხვაგან, გლეხკაცის თვალთა საზრით შორეულ კახეთში. მას უნდა მხოლოდ პატრონობა, გზის ჩვენება, გამხნეება და საგლეხო ბანკთან დახმარება, უკეთესად რომ ვსთქვათ, ამ ბანკთან ბრძოლა და ხმის ამაღლება, რომ ეს უკანასკნელი ასე აშკარად და ცხადად არ სჩაგრავდეს ქართველ

გლეხს და იმავე დროს ყოველ ღონისძიებას არ ხმარობდეს, რომ რუსის გლეხმა კავკასიაში მამული შეიძინოს.

აი მაგალითიც: საგლეხო ბანკმა, როდესაც თავ. მალხაზ ანდრონიკაშვილის მამულის ყიდვა დააპირეს ქართველებმა, დააფასა ეს მამული 55 მ. ერთი თვის შემდეგ კი იგივე მამული, როდესაც ის რუსის გლეხებმა იყიდეს, იმავე ბანკმა დააფასა 100 მან.

უცხო ტომის ყველა ხალხს ჰყავს თავისი პატრონი, ფულით დამხმარე, გზის მაჩვენებელი, მარტო ერთად ერთი ქართველი გლეხია ოხერტიალი, და ან ზის თავის ქონში მშვიერ მწყურვალი, ან და დაეხეტება მიწის საშოვნელად უგზო-უკვლოდ, ღეთის ანაბარა, სადაც მიაწყდება იქ გაჩერდება, და, ვინ იცის, იქ უარესი სიმშვილი არ მოეღოს!

ვინ იცის, იქნება თავად-აზნაურობამა სთქვას, ჩვენ რას ჩავგვიბიხართ, რა ჩვენი საქმეა, ჩვენ ჩვენი თავისთვისაც ვერ მოგვივლიაო, როგორც წოდებას ეს მას შეუძლიან სთქვას, მაგრამ ჩვენ კი ვიტყვი, რომ არის ერთგვარი მომენტი, მოვლენა ადამიანის ცხოვრებაში. როდესაც მას სჭირია დიდი დაფიქრება, დიდი გამჭრიახობა, რომ ის მომენტი, ის მოვლენა შემდეგში სანაურად არ დარჩეს და მთელი თავისი სიცოცხლე სულის ქეჯნით არ დაიტანჯოს ვაი იმ დედას, რომელმაც თავის ავადმყოფი შვილის მოსარჩენად არ იღონა ყოველი ღონე, არ იხმარა ყოველი საშუალება, რომ შვილი სიკვდილისაგან გადაერჩინა, მთელს თავის სიცოცხლეს ის ტანჯვაში გაატარებს, მაგრამ მაინც ვერ გამოისყიდის იგი თავის დანაშაულობას.

ეს დაფიქრება მართებს არა მარტო ჩვენს თავთ-აზნაურობას, არამედ ყველა ქართველსაც, რომელსაც თავისი მოვალეობა კარგად ესმის და ულმობელი ისტორიის შიში და რიდი აქვს.

აზნაური.

ხელუხლებელი „ტარიტორია“

და საფცარი „ერთობა“.

საქართველოს მიდამოებს ბევრი ისეთი ადგილები აკრავს გარშემო, რომ ჩვენთვის და ჩვენი ხალხისათვის ძლიერ საინტერესოა მისი ნახვა, დათვალიერება, მათი მცხოვრების გაცნობა და მათ ზნე-ჩვეულებასა და ადათებზე დაკვირვება.

ადესლაც ლაზისტანი, ანუ „ლაზიკა“, ვიცით რომ საქართველოს ნაწილს შეადგენდა. ის ახლაც მხოლოდ მეგრულად მოლაპარაკე ხალხითაა დასახლებული. მთელი ლაზისტანი წარმოადგენს მთაკლდიან ადგილებს შავი ზღვის პირას, აქვს რამო-

დენისე მისადგომი ზღვიდან, ნავთსადგური კი, ისეთი საცა გემ-ნავს ზღვაზე შეეძლოს დაბინავება, არსად არა აქვს. თვით ლაზისტანის მცხოვრებნი დიდთ დახელოვნებულნი მეზღვაურები არიან და თან მეთევზენი არც გასაკვირალია, რადგან თითქმის ყველა ზღვის პირებში და ზღვის მახლობლად დგანან; აქვთ ქალაქებიც, თუმცა პატარა-პატარა, მაგრამ სუფთა და ლამაზი, აქვთ სასწავლებლები მეჩეთებთან, საცა ბავშვები პირველ დაწყებით წერა-კითხვას სწავლობენ და ყურანიდან სხვა და სხვა სალოცავებს იზებირებენ. სწავლა ყოველგვარ თათრულ ენაზე სწარმოებს, რადგან ლაზებს თივიანთი წერა-კითხვა არა აქვსთ. ყველა მუსულმანებია და ძლიერ სასტიკადაც ასრულებენ მუსულმანობას. ქალები ლაზისტანში უფრო მორიდებულია კაცის თვალისაკან, ვიდრე კონსტანტინეპოლის და სხვა მუსულმანთა ქვეყნებისა და ქალაქებისა. ზნეობა უმაღლეს წერტილამდის არის დაკელი, მთელს ლაზისტანში ვერც ერთს ცუდი ყოველგვარ ქალს ვერ ნახავთ. ასეთი ზნეობის შედეგი უნდა იყოს უეჭველად ის საიოცარი მოვლენა, რომ ქალი და კაცი, დიდი და პატარა ყველა ჯანმრთელია, ვერსად, ვერც ქალაქში და ვერც სოფლებში ვერ შეხედვით ფერ წასულს, ავით მყოფი სახის მქონე ბავშვებს; ისე არიან ჩასკენილ დასუქებულნი და ძვალ სხვილნი, რომ მათ ნახვას არა სჯობია რა.

საზოგადოდ ლაზები თითქმის ყველა შეძლებულნი. დიდრონი ქვითკირის, ორ ორ სართულიანი სახლები, ბეღელი, ნალია, პხორი პირუტყვებისთვის და სხვა საოჯახო შენობები, თითქმის ყველას აქვს. უბრალო სახლს, შუაზე ცეცხლიანს, იშვიათად შეხედვით. ერთის შეხედვით თქვენ ძლიერ გიკვირთ ეს მოვლენა ასეთ კლდე-ღრიან ადგილებში, საცა არსად საცალფეხო და ზოგან ცხენის გზის მეტს, ვერც საურმეს, ვერც ურემს და გუთან სახანს ვერ ნახავთ, ამაზე წარმოდგენაც კი არა აქვთ. დიად თქვენ გიკვირთ თუ ეს ხალხი, ასე უგზო უკვლოდ როგორა ცხოვრობს და რაც უფრო გააკვირვებთ—ასე მდიდრად და რიგიანად მოწყობილნი როგორ არიანო? მხოლოდ როცა ახლოს გაეცნობით მათ ცხოვრებას, გაიგებთ მათს ქალისა და კაცის, დიდისა და პატარას განუწყვეტელ შრომის მოყვარობას, თქვენ ადვილად მიხედვით მიზეზს მათი ასეთი კარვად მოწყობისას. აი როგორ არის მოწყობილი უბრალო გლეხის ოჯახი:

სახლი უეჭველად ორ სართულიანია და ქვითკირის, ხენარევი; ჯერ ჩაყრიან ქვისს ძირკველს და ამოაშენებენ ქვითკირით. ასე ორ ნახევარსაქი არშინის სიმაღლეზედ, შემდეგ-კი ამაზედ და აშენებენ წაბლის ხის ბალავერებს, ამ ბალავერებზედ დაასობენ ხშირს, ირიბულ სვეტ-ბანდებს, ისე რომ ამ სვეტ ბანდებს შუა რჩება ოთხ კუთხი, ნა

ხევარი არშინის ოდენა ცარიელი ადგილები, ამ ადგილებში კი, ჩააშენებენ ოთხ-კუთხსავე, განგებ გათლილს ქვებს, უფრო რიყისას, და ცემენტით ამოაშენებენ ხოლმე კედლებს; კარ სარკმლები წაბლის ხისაგან აქვს ასეთს სახლებს, იატაკ-აივანიც წაბლისაა. დახურული მეტ შემთხვევაში კრამიტითაა, ზოგან ყავრითაც, ამავე სართულში არის მოთავსებული საკუქნაო, სამზარეულო, სალარო და ორი განყოფილება „სალამიკ“—საკაცებო და ჰარემლიკ—საქალეზო. თითო განყოფილება შესდგება ორ, ან სამ და ხან მეტ ოთახიდან. ორის ნაკლები კი იშვიათად არის. მოწყობილი აზიურ გემოვნებაზეა, მაგრამ სუფთად და ლამაზათ, ხალხით და ნოხ-ფარდაგებით, უმეტეს შემთხვევაში შინაურობაში მოქსოვილით. ხელსაქმე საზოგადოდ ლაზების კოლებმა და საზოგადოდ ქალებმა საერთოდ ყველამ იცის, ეს იქიდანაც სჩანს, რომ ყოველი კუთხე მათი სახლისა, რაღაც ნაკერ-ნაქსოვით არის მოფარდაგებული; მუთაქები, ბალიშები, საბნები და სხვა საოჯახო სამკაულები სულ თუ არა, უმეტეს შემთხვევაში მაინც ქალების ხელსაქმით არის გამოლამაზებული. სასტუმრო ოთახის იატაკი სრულიად მოგებულია, გარშემო მოგებულნივე ტახტია შემოყოლებული, სასტუმრო ოთახის ოთხივე კუთხეში თითო ოთხ კუთხი ლეგი აგია და ირგვლივ მუთაქები აქვს შემომწყობებული, სარკმლებს ყოველგვან ფარდები აქვს. წყალი თითქმის ყველას სახლში აქვთ გამოყვანილი ხელ პირის საბანად და აბანოსთვისაც. უბანოვო სახლი არ შეიძლება, თუმცა უბრალოდ ხელით სათბობი თუნგით იბანენ ხოლმე ტანსა, მაგრამ მაინც აქვს ყველა სახლს ერთი პატარა ოთახი, საცა ორი კაცი მოთავსდება თავისუფლად და ერთმანეთის საშვალეებით ანდა მარტოკაც ტანს დაიბანს ხოლმე. სისუფთავე უმაღლეს წერტილამდის არის აყვანილი, ხელ ფეხ დაუბანელი და პირ გამოურეცხელი არც ქალი არც კაცი, არც დიდი, არც პატარა საწოლში არშევა. საქმელ-სასმელი სუფთაა და გემრიელი, ალაგ ალაგ არაყსაც სვამენ, ღვინო კი არსად არ მოიპოვება, თუმცა ვენახი და ყურძენი საკმაოდ არის. უფრო კი ედესისა, „იზაბელა“. მოსახლეს ვერ ნახავთ ისე, რომ ძროხები არ ყავდეთ, ბევრგან თხებიც. ცხვრებიც ჰყავთ, ყველანი მეწველია უეჭველათ. ხარი კუროს გარდა არ მოიპოვება, ცხენიც ძლიერ იშვიათია, ზოგან ჰყავთ ჯორები, განსაკუთრებით ტვირთისთვის, ქვის და სხვა მძიმე მასალის საზიდავათ. საინტერესოა მათი წყლის საზიდავი მანქანა; სადაც წყალი ახლოს არ არის, იქ აქვთ ერთნაირი ბრენსბერგისებური მავთულები გაბმული, რომელსაც აქვს ზედ მოწყობილი ვედრა, ამ ვედრას აბია ბაწარი, რომელიც არის სწორედ წყლის ტბასთან რგოლში გამოყრილი; ერთის მხრით, გაუშვებენ ამ ვედრას რკინის მავთულზე

და მეორეს მხრით მოსწევინ ბაწრით, ვედრა ნელ-ნელა, გინდა ჩქარად ჩაცოცდება ქვემოთ, ამოცემის ტბაში, გაივსება და წამოვა ზევით, ისე ადვილათ, ისე მოხერხებულათ, რომ ცოცა კი გინდა ხელათ ცივი ანკარა წყალი შეგიძლიათ ამოიტანოთ და დალიოთ, ეს შეუძლია ყველას, დიდსაც და პატარასაც.

როგორცა ვსთქვით ზემოთ ერთის შეხედვით, როცა ხედავთ, ამ ხრიკ მთა კლდეებთა შორის ასეთს მოსახლობას, ასეთს სახლს, ეზოს, ბაღას და ყანას, გიკვირთ, მაგრამ შემდეგ კი, სულ ცოტა ხნის დაკვირვებისა, თქვენ ძლიერ ადვილად მიხვდებით, რომ იქ საცა ასე თანასწორათ, ასე თავგამოდებით და მუყაითათ მუშაობს ქალიცა და კაციც, დიდიცა და პატარაც, საკვირველი აღარაფერია. ქალი ყველაფერ სამუშაოსი თანასწორია კაცთან, როგორც შინაურში, ისე გარეულში რაც, კი ოჯახს და მის მიდამოს კი შეეხება; ქალი მუშაობს ყანაში, ბაღაში, ტყეში, შინ და გარეთ ან კაცებთან ერთად, ან მარტო, თუ რომ კაცი საშოვარზეა, ან სათევზაოთ, ან გარე ქვეყნებში; საზოგადოდ ლაზები მისდევენ თუთუნის კეთებას, მაგრამ თავიანთ ქვეყანაში კი ადგილის სივიწროვის გამო იშვიათათ; ისინი მიდიან ამისათვის სოხუმში. ლაზები ბევრია აგრეთვე სტამბოლში მეფილუკეებად და სხვა სამსახურში. საზოგადოთ ლაზი ძლიერ მუყაითი და გამარჯვლია ყოველივე სამუშაო საქმეში. ბევრი იმათგანი ვაჭრობა აღებშიცემობაშიაც დახელოვნებულია. ლაზი სადაც უნდა იყოს ყველგან თავის ელფერით არის, მას თავი მოსწონს თავის ჩამომავლობით, თავის ლაზობით და ღირსიც არის როგორც ნამდვილი მეოჯახე, ცოლშვილის დიდად, თუმცა კი, თავისებურად, პატვის მცემელი და ნამუსის შემნახავი. იშვიათი მოვლენაა ლაზისტანში, რომ ვინმემ ქალს შეეხოს, თუ კი,—ის ამ შემთხვევაში ვერას გზით ვერ იცოცხლებს. ცოლ-ქმრული კავშირი წმინდა ხელუხლებელია. თქვენ ხშირად ხედავთ შვა-გულო ტყეში. ხრიკი მთის ფრიალოში, ყანაში თოხით მომუშავე მარტოკა ახალგაზდა ქალს, ეს ქალი იქ ღამესაც ათევს ხოლმე, მაგრამ ხელის შეხებასაც კი ვერ ვინ გაბედავს, და თვით ქალიც ისეა აღზრდილი, რომ ის მხოლოდ თავის ქმრის ნამდვილი ამხანაგია და სხვის წინაშე ის უქვევლად თავს წმინდათ იცავს. ქალი მუშაობს უმეტეს შემთხვევაში შინ და გარეთ, მაგრამ არ იფიქროთ, თუ ამ დროს კაცი უსაქმოთ არის, არა, იგიც უქვევლად საქმეზეა, მხოლოდ ერთი ჩვეულება კი, პირველ დანახვაზე თვალს ძლიერ ეჩოთირება, ეს ის არის, რომ ხშირად შეხედებით ახალგაზდა ყმაწვილს თოფიარაღით ხელში, ყანის კიშკართან დგას და ქალები ჭირნახულს ეზიდებიან და ან ზურგით სავსე ქალს წინ მიუძღვის და ქალაქში მიდიან. კაცი წინ

მიდის და ქალი დატვირთული უკან მისდევს, მხოლოდ ამასაც თავისი მიზეზი ჰქონებია და აი რა: საზოგადოდ ლაზებში სასტიკ ჩვეულებად არის გადაქცეული სისხლის აღება და ამიტომაც, რაკი მუსულმანი საერაოდ და ლაზი კი განსაკუთრებით ქალს ხელს არ ახლებს არც სასიკვდილოდ, არც გასაძარცვავად და არც ისე, ამიტომ თვით ქალებში განვითარებულა ისეთი წესი, რომელიც ავალებს ყმაწვილ კაცებს, მით უმეტეს თუ მტერიც ჰყავს, ტვირთი ზურგში ისეთი მაინც არ აიღოს, რომელიც ხელს შეუშლის ან გაქცევაში, ან იარაღის ხმარების დროს. ეს ჩვეულება იმდენად დამკვიდრებულია ქალების საერაოდ და ქალიშვილების სულსა და გულში განსაკუთრებით, რომ თუ ქალმა ყმაწვილი კაცი გოდრით დატვირთული და მეტადრე უიარაღოთ ნახა, ის მას აღარ წაჰყვება ცოლად. „რას ვარგა, არც მტერი ყოლია და არც ვაჭკაცო დელაყანტი ყოფილა, თვარა გოდრის ზურგში აკიდვას ვინ დააცლიდაო.“

საზოგადოთ ლაზისტანი, როგორცა ვსთქვით მთიანი ადგილია. შავი ზღვის პირებზე დასახლებული. ზღვის პირიდან, თვით უმაღლეს მთის წვერვალეებამდის სულ შეფერდებაა, ღელე-მდინარეები აუარებელი აქს. მთელი ლაზიკის ზღვის პირი სოფელი სარფიდან.—(რუსეთის საზღვარშია). რიზემდის იქნება ორას ვერსამდის. ყველა სოფლებს, რომლებიც მხოლოდ მდინარეების ორივე პირებში და მის ახლო მახლოში არიან გაშენებული აქვს თავისი მისადგომი შავი ზღვიდან საიდანაც ეს სოფლები თავ თავიანთ პატარა და დიდ—ნავ გემებით დადიან ხოლმე ერთს ადგილიდან მეორეში—ბათოში, რიზეში, ტრაპიზონში და სხვა. სიგანით კი ლაზისტანი შავი ზღვის პირიდან ლაზისტანის ხმელეთ საზღვრამდის „დალასტამდის“ (დიდ მაღალ მთას ჰქვია) იქნება ზოგან 80 და ზოგანაც 50, 60 ვერსამდის, თვით დალასტის ქედამდის კი ზოგან ასი და მეტი ვერსიც არის. ლაზისტანს ერთი მხრით საზღვრავს შავი ზღვა, მეორეს მხრით „დალასტი“ დაემშინები. (ერთნაირი მოდგმაა მუსულმანებისა, რომლებიც სახლობენ ლაზისტანის თავზე დალასტის მთის ფერდო მინდორველებში. ესენი თითქმის ყველანი მოვაჭრე-მეფურნეები არიან; ყირიმში და ოდესა—სევოსტოპოლის მიდამოებში, ძლიერ მშვიდი ხალხია და წყნარი, ბევრჯერ მომხდარა რომ საშოვარიდან დაბრუნებული ორმოც-სამოცი ეშმინი ერთად გაუცარცვავს ორ-სამ ლაზს. ამბობენ რომ ამათი ძველი სომხებიდან გამუსულმანებულნი არიანო).

რუსეთის ნაწილში ლაზები სულ იქნება არაუმეტეს ათასი კომლისა, ასე 5,000 სულამდის. შავი ზღვის პირზე, ბათუმიდან ორი სამი საათის გზაზე. აი ლაზისტანის ზღვის პირების სახელებიც,

სადაც ნავები აქვთ და შესავალ გამოსავალი ზღვა-
 ზედ--რუსის საზღვრამდის: სართი, მაკრიალი და
 კოფში. აქ არის რუსეთის საზღვარი ანუ თათ-
 რულად „კორღონი“. შემდეგ იწყება ოსმალეთის
 სამფლობელო; აბუისლად, პატარა სოფელია თავის
 ნავთ მისადგომ-გამოსასვლელით, ამ სოფლის მკვი-
 დრნი მხოლოდ ვაჭრობითა და მეთევზეობით ცხო-
 ვრობენ და გარედან საშოგარით, ადგილი და სა-
 თესი მიწა ძლიერ ცოტა აქვს, ზოგან ცოტა ზე-
 თის ხილიც მოდის; თვითონ ლაზისტანი, გარდა
 მკირედის, სანახევროდ საყოფი მქადი და ლომისა
 და ხილის მეტს არასფერს საბაზროს არ იძლევა,
 მხოლოდ მადნეული კი, როგორც ამ ბოლო დროს
 ირკვევა, სპილენძი და ცინკი, ზოგან მარგანეციც
 მოიპოვება ხოლმე, რომელსაც მხოლოდ ამ ბოლო
 დროს, ოსმალეთში კონსტიტუციის შემოღებიდან
 მიაქციეს ყურადღება და ორმოცდა-ათამდის „ზა-
 იაკებიც“ იყო გაკეთებული. იმდენად დიდად სა-
 იმედო ნიშნები სჩანს, ზოგან მაინც; რომ უეჭვე-
 ლად ლაზისტანის მთის კალთები დიდ კაპიტალს
 მიიზიდავს სულ ახლო მომავალში, რის შედეგით-
 თაც, ისიც კარგად შეძლებული ლაზები, ძლიერ
 კარგად გაიმართავენ ხელს და ფულსაც მოიგებენ,
 როგორც შრომის მოყვარე ხალხი. ლაზს, რო-
 გორცა ვსთქვით, ყოველგან თავისი ელფერი აქვს.
 მას უმაღლეს წერტილამდის უყვარს თავისი კლდე-
 ღრიანი სამშობლო და საქმით გვეუბნებიან იგინი
 მგონის ნათქვამს: „არ გავცვლი სალსა კლდეებსა
 უკვდავებისა ხეზედა“ო. ის თავდაპირველად ლაზია,
 შემდეგ მუსულმანი და ბოლოს კი ოტომანის იმ-
 პერიის წევრი. შენ რომ მას თურქი-თათარი და-
 უძახო, ამით აწყენებ. (აბუ ისლადიდან იწყება,
 ხოფა, ოსმალეთის სამაზრო ქალაქია, ეს ქალაქი
 ზღვის პირას არის გაშენებული და გაივრდება სა-
 მათ: „ბუჯავხოფე, „ართახოფე“ და „ასლიხოფე“.
 აქედან კი იწყება ნავთ მისადგომ-გამოსავალი პა-
 ტარ პატარა ადგილები, სოფლები და ქალაქები,
 ერთი მეორიდან ასე თითო ან ნახევარი საათის
 გზაზედ ზღვით: კისე, პერონიტი, (აქ მარგენიცის
 მადანია, რომელსაც ევროპიელები ამუშავებენ.
 მოცხორე, კონცივე, სუმლე, აბუ, ვიწე, არტა-
 შენი, დელე, ესკი ტრაპიზონ, ბულეთი, ათინა,
 ლახოს, კელეკ, ზელეკ, ქემერ, (აქ კი თავდება
 კავკასიის საზღვარი და იწყება მკირე ასია. შემ-
 დეგ ცოტაზე კიდევ გადადის ლაზისტანი, მამულ,
 მათაურ, იაკა, არკოტი, ოდრი, ჰემიდიე, ჰუმბრუკ,
 ჰაიდოზ და რიზე. რიზე კარგა მოზდილი ქალაქია,
 აქ ზის ლაზისტანის გუბერნატორი.

კოს მათთან თავისუფლად. საკვირველი ის არის,
 როგორ შეინახა, ამ მწიგნობრობის უქონო ხალხმა
 ასე ხანგრძლივად ოსმალეთის ხელში თავისი ენა.
 მაგრამ რომ კაცი კირვად დაუკვირდეს მათს პატ-
 რიარხალურს ცხოვრებას, არც ეს არის საკვირვე-
 ლი. ლაზი იშვიათად შეირთავს სხვა გვარის ქალს.
 ის არის მკიდროდ დასახლებული ერთსა და იმავე
 ადგილას. არა მგონია, რომელიმე კავკასიის ეროვ-
 ნებას ასე მტკიცედ ჰქონდეს შენახული თავისი
 „ტერიტორია“ როგორც ლაზებს, ენაც სწორეთ
 ამიტომ შერჩათ ასე გაურყენელად, რომ ოჯახში
 ყოველთვის ლაზურად-მეგრულად ლაპარაკობენ,
 ბავშვები კი მაინც, შკოლაში წასვლამდის, სხვა
 ენას ვერ გაიგონებენ გარდა ლაზურისა, ქალებმა
 მხოლოდ ეს ენა იციან.

მთელი ლაზისტანის მცხოვრებნი არის დღემ-
 დის ცნობილის ოსმალეთის სტატისტიკის მიხედ-
 ვით 200 ათას სულამდის, მათი ქვეყანა სრულად
 ხელუხლებელია, ერთი მეორესთან მკიდროდ და-
 კავშირებული, აქა იქ ქალაქებში თუ სადმე ნახავ
 ბერძნებს, მოვაქრე მეფურნეებს ან მკედლებს და
 ისიც უფრო რიზის ახლო მახლოში ქემერს იქით.
 ურიები და სომხები ლაზისტანში სრულიად არ
 არის.

მთელი ლაზისტანი წარმოადგენს ერთს მკი-
 დროდ დასახლებულ ეროვნებას, ერთის ენით და
 ერთის სჯულით. ყოველგან და ყოველთვის იგინი
 ერთად არიან.

შესაძლებელია მოსისხლე მტერი იყოს ლაზი
 თავის მეზობლის, მხოლოდ თუ მათ სოფელს, ანუ
 საერთოდ ლაზისტანს რომ საფრთხე მოელოს, აქ კი,
 ერთმანერთის შურსა და მტრობას ადგილი აღარა
 აქვს, ყველა ერთად ეკვეთებიან მტერს. ლაზისტა-
 ნის ჯარი ოსმალეთში ერთ საუკეთესო მეომრებად
 ითვლება. საჭიროების დროს ლაზებს შეუძლიათ
 მტრის წინააღმდეგ ორმოცდა-ათი-ათასი კარგად
 გამოცდილი მეომარი დაუყენოს. 12 წლიდან 60
 წლამდე ლაზი იარაღს ხელიდან არ დააგდებს, ხმა-
 რებაც კარგად იცის. არა მგონია კიდევ იყოს სადმე,
 კავკასიაში მაინც ასეთი ხელ უხლებელი „ტერიტო-
 რია“ და საოცარი „ერთობა“.

იასე რაჭველი.

მთელ ლაზისტანში იშვიათად იპოვნით სხვა-
 გვარის მცხოვრებს, მხოლოდ ლაზები არიან, რომ-
 ლებიც იმდენად გასავებად ლაპარაკობენ, მათს
 ენას მეგრულს, რო სულ მკირედის ყურადღებით
 ყოველ მეგრულს შეუძლია მიხვდეს და ილაპარა-

ჭანგები.

5

შენ გახდი ჩემი სასტიკი მტერი,
 პირში მიმეცი მკაცრსა გამობასა;
 ბოლოს მომიღე გულსა მახვილი,
 არ დაერიდე უღმობლობასა,
 ხომ აღისრულე გულის წადილი,
 მითხარი ახლა რაღა გატირებს?!.
 ვაი, ჩემს იქით ჰხედავ სიობლეს,
 ღრმად შეცდომასა და მწარე ფიქრებს.

6.

ჩემს გულში სცხოვრობს მწარე ნაღველი,
 ვით მდუმარ ტყეში სასტიკი გველი;
 აქ ჰპოვა ბინა მან სამარადო,
 იგია ჩემთან აწ განუყრელი.
 და, როს ბუღბული ჩემს გულში ღამ-ღამ
 სიყვარულს კენესით ეძახის, უხმობს,—
 ნაღველი მკაცრად მიუგებს ხოლმე:
 „ის აქ სცხოვრობდა და აღარ სცხოვრობს!“

7.

დაგშორდი, მაგრამ დაობლებული
 მრავალ ჯერ უკან ვიხედებოდი;
 გული მწუხარე შენ გიგონებდა
 და მე საბრალო მწარედ ვკენესოდი.
 მორჩა... შთაინთქა იგი ლაყვარდიც,
 რომლის ქვეშ შენი კოცნით ვსტკებოდი,
 სად ბედნიერი შენ გიგალობდი,—
 მაგრამ დაგშორდი და მარად მოგწყყდი...
 რაღა ვეძიო? იგიც დავკარგე,
 რაც იყო ქვეყნად ჩემი იმედი!
 თურმე აღერსი და ჩვენი ტრფობა
 გაწყრისა იყო წინამორბედი.

8.

რა წამს დაგშორდი, მწარეთ დავღონდი,
 სევდა ეწვია საბრალო გულსა,
 შენმა ფიქრებმა სულ დამადუნეს,
 წამერთო ღმერთა დაობლებულსა.
 თუ აგრე მალე გამშორდებოდი,
 რათ შთამინერგე გულს სიყვარული?...
 მაგრამ ერთს გეტყვი უკანასკნელად:
 ერთი მქონდა და ერთს გიძღვენ გული.

ი. მჭედლიშვილი

შინაური მიმოხილვა.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების უკანასკნელმა კრებამ მეტად საგულისხმიერო გადაწყვეტილება მიიღო—რაც შეიძლება, მალე აიგოს მუზეუმიო. ამ საგნის შესახებ

ბევრი თქმულა და დაწერილა, რომ დღეს ვინც ქართული წერა-კითხვა იცის და საზოგადოდ ესმის ჩვენი კულტურული წინსვლის საქმე, მისთვის ნათელი უნდა იყოს, თუ რაოდენად საჭიროა ძველ კულტურულ ნაშთებს შესაფერი ბინა მოუპოვოთ. ხოლო თუ მუზეუმის აგებას აქამდე ბოლო არ მიეცა, ეს ჩვენი უსახსრობის და დაუდევრობის ბრალია. საქმეს არ ჰყავდა შესაფერი ხელმძღვანელი, რომელსაც თავის მოღვაწეობის მიზნად დაესახა ეროვნულ მუზეუმის აგება და მოუსვენრად დღე და ღამ მუშაობას, ხალხის ჩაგონებით და წაქეზებით საყოველთაო წადილი განეხორციელებია. კრებამ აგებაც გადასწყვიტა და საამშენებლო კომისიაც აირჩია. ამ კომისიას ბევრი სამძიმო საქმე ექნება: თანხის შეგროვება, ადგილის არჩევა და შეძენა და სხვა. თანხის შესაგროვებლათ კრებამ სხვათა შორის გადასწყვიტა საყოველთა ხელის მოწერა გამართოს. იმედია ამ გადაწყვეტილებას ჯერ ვანი ყურადღებით მიეგებებიან როგორც კერძო პირნი, ისე საზოგადოებრივი დაწესებულებანი და ამით გაგვიადვილებენ ერთის საშვილიშვილო საქმის დაგვირგვინებას.

**

გაზეთ „დროებას“ გაუგის, რომ ტფილისის თავად-აზნაურთა სადგურტატო საკრებულოს გადაწყვეტისათვის მანეთით დახმარება აღმოუჩინოს რუსულ გაზეთს „ზაკავაზიეს“. ჩვენ არ მივაქცევდით ყურადღებას ამ ფაქტს, რომ არ იყოს საზოგადო მისწრაფების გამოძღვანება და ჩვენ საზოგადოებრივ ძალთა უკუღმართად მსვლელობის შედეგი. გადაგვარებამ, დაუძღურებამ და თავის თავის უბატვიცემულობამ და უიმედობამ ჩვენს ნასწავლ ხალხში შეჰქმნა ვრთნაირი მიმდინარეობა—თავის ძალთა უარყოფა და სხვის წინაშე წრეს გადასული ფორთხვა,—მოდით, შეგვიბრალებთ და გვიშველეთო. რასაკვირველია, სასტიკ ბრძოლაში ჩვენს მშველელად არავინ გამოსულა, ხოლო ჩვენს მუდარას ჩვენი დამკირების მეტი არაფერი შედეგი მოჰყვა. ასი წლის გამოცდილებამ საკმაოდ აუხილა თვალი ჩვენი საზოგადოების შეგნებულს ნაწილს და აშკარად დაანახვა, თუ რა შემცდარს გზას ადგა აქამდის. მაგრამ ჩვენში ჯერ კიდევ ბევრი დარჩა, რომელთაც ძველი გზით სიარული არ მოიშალეს და თავისივე სუსტი ძალ-ღონით თავის გამანადგურებელ ძალებს ჰკვებავენ და ხელს უწყობენ. ამ მისწრაფების ერთი შედეგთაგანია ტფილისში საკუთარ რუსულ გაზეთის ქონება. ჩვენ კარგად ვიცით, თუ რა გონებრივი ავლადიდება მოიპოვება ტფილისის გაზეთებში, ისიც ცხადია თვალ-ხილულთათვის, რომ ამ გაზეთებში ქართველებს საჭირობოროტო საკითხებზე არაფერი, თითქმის არაფერი იწერება, მაგრამ მაინც ძველ გზისთვის ვერ უღალატნიათ და იმის მაგიერ, რომ თავის საკუთარ,

ოდესღაც აყვავებულ და დღეს დასუსტებულ ქართულ ლიტერატურას ხელი შეუწყონ, მაინც სხვას ეპოტინებიან. და ამ დამლუბველმა მისწრაფებამ იმდენად დააქუცმაცა ქართული საზოგადოება, რომ ჩვენ არ შეგვიძლია ერთი სერიოზულად მოწყობილი გაზეთი ვაბოგინოთ, ვერ შევსძელით რამდენიმე მწერალი ისეთ პირობებში ჩაგვეყენებინა, რომ ლიტერატურული შრომით ეცხოვრათ და მთელი თავისი ღონე მარტო ლიტერატურასთვის შეეწირათ. ამიტომაც, რადგან ჩვენ ჩვენზე ცხოვრებას ნაკლებად ვიცნობთ, ვერ გავვითვალისწინებია ჩვენი მდგომარეობა, ვერ შეგვისწავლია საფუძვლიანათ ვერც ერთი დარგი ჩვენი არსებობისა და სადაც თვალხილულობაა საჭირო, იქ სიბრძნევს ვიჩინოთ. და ამ დროს, როცა მთელი ჩვენი ძალ-ღონე უნდა მოვიკრიბოთ, რომ საქმეს უშველოდ და საკუთარ ფეხზე დავდგეთ, ჩვენი საზოგადოებრივი დაწესებულება განზე დგება და თავისი გამხნეებით, ზნეობრივი და ქონებრივი დახმარებით ასაზრდოებს და აძლიერებს ჩვენ წინააღმდეგ მომართულ ძალებს, ნუ თუ ასეთ მიმდინარეობას დასასრული არ უნდა ჰქონდეს?

* * *

გაზეთ „დროებაში“ მოთავსებულია მეტად საფუძვლიანი წერილი იმის შესახებ, თუ რა უჯღდება სოფელს მთავრობის მამასახლისთა შენახვა. ჩვენ არა ერთხელ აღგვინიშნავს, რომ ჩვენში არსად არ მიუღწევია პატარა მოხელეების აღვირ წახსნილობას იმ წერტილამდე, როგორც ქართლში. ყოველ ნაბიჯზე გლეხის ინტერესები იქელება, მას არბევენ, ატყუებენ, ერთს ორად ახდევინებენ, მის სასოფლო სამმართველოშიაც ქართულ ენას არ აყენებენ, მას არაფერში ენდობიან და მის გამგეთ თავზე ხელაღეულ ხალხს იწვევენ. გასძვრა გლეხს ტყავი, მაგრამ შეველა რომ არსაიდან არის?

* * *

გაზეთი „მომავალი“ გადმოგვცემს, რომ სოფელ ქვამლაში, რომელიც აჭარა-გურიის საზღვარზეა, დაუარსებიათ სამისიონერო სკოლა. ეს მოვლენა არა სასურველია ჩვენთვის. ჩვენ კარგად ვიცით პოლიტიკურ პირობების გამო სარწმუნოებრივმა სხვადასხვაობამ რა ზიანი მიაყენა ქართველობას, რომლის მესამედი ოსმალეთში გადაიხვეწა. ეხლაც მუსულმანი ქართველობა დიდის ეჭვის თვალთ უყურებს ყოველივე ნაბიჯს მისიონერებთა და სულ იმის შიშშია, ძალა არ დაგვატანოს და სარწმუნოება არ გამოგვაცვლიყინოსო. ეს შიში უბრალო ხალხში იმდენად ძლიერია, რომ ხშირად ის თავის ვინაობასაც მალავს და ქართველობას უარჰყოფს. ასეთ მდგომარეობაში მცირედი ცდაც საკმარისია, რომ ქართველების მტრებს საშვალეება მიეცეთ ხალხში არსებული ეჭვი გააზვიადონ და მუსულმან და ქრისტიან ქართველთა შორის მტრობა ჩამოაგდონ. ამიტომაც მთელი ჩვენი მეცადინეობა

ბა იქითკენ უნდა იყოს მიმართული, რომ სარწმუნოება ნეიტრალად გავხადოთ, პატივისცემით მოვეპყრად ერთმანეთს და ვეცადოთ ის ნდობა აღვადგინოთ მაჰმადიან ქართველთა შორის, რომელიც დავკარგეთ მას შემდეგ, რაც ჩრდილოეთისკენ ცქერა დავიწყეთ.

სულნი თანაზიარნი

შ ე ლ ლ ი ს ა

მე, ვითა სული, იმის გულში ვიმყოფებოდი, როგორც ყვავილი ნიავისგან, ვთროლი, ვდნებოდი. მისა გულის თქმას იღუმალსა ყური მოვკარი და მუნ ვიპოვე მისი სულის უმანკო კარი. რაიც არ ეთქვა და რაც ჰქონდა გულში ფარულად, ჩემის სულითა გავიგონე, ვიგრძენი სრულად. მთელი ბუნება და ქვეყანა მეც შევიყვარე, როგორადაც რომ მას უყვარდა ყოველი მხარე. მე იმის გულში წყარო ვპოვე ნეტარ ხმებითა და მას მივეცი ჩემი თავი დავიწყებითა. ამ უხვს ნაკადულს სიცოცხლისას ქვეყანა ვწუწურავ, შიგა ვბინაობ მე მუდამ ჟამს და შიგა ვცურავ. თან ცაში ვფრინავ, ვით არწივი მძლავრი ფთოთებითა, გარშემორტყმული ნაცნობ ნისლით და ღრუბლებითა.

რ. ბებიაშვილი.

მოკლე მიმოხილვა ქართულ მწერლობისა უბეელეს დროიდან.

მომზადების ხანა.

VI

რომ ჯერ კიდევ მე-V სუკ. საქართველოში წირვა-ლოცვა სწარმოებდა ქართულს ენაზე, ამას მოწმობს მათხრობა წმ. საბაზე (ზაქესტინაში დაასრს მონასტერი) და მისი თანამედროვე და მეზობელი—წმ. თეოდოსიაზე. ამ მათხრობიდან ხჩანს, რომ ქართველები და სომხები მონასტერში წირვა-ლოცვას ასრულებდნენ თავიანთ სამშობლო ენებზე. წმ. თეოდოსეს ჰქონდა მონასტერში საეკლესიო წიგნები სამს ენაზე სამი კრის ბეკებისათვის, რომლებიც მიდიდნენ მასთან ღოცვა-კურთხევის და დარიგების მისაღებად: ბეკებისათვის, სომხებისათვის და ქართველებისათვის (იხ. მ. რესკელაინი: „Описание древн. г. Тифл.“, გვ. 153; „Исторія св. града Іерусалима“, წ. I. გვ. 176—177.)

მეხუთე სუეკუნიდან მეათემდი, როგორც ვრცით სარწმუნო ისტორიულ წყაროებიდან, გადაითარგმნა ქართულად არამც თუ საეკლესიო და საღმრთო წიგნები

არამედ ბევრი წმინდა მამების ქმნილებანიც. (იხ. პრ. ცაგარელი: „Свѣдѣнія“... გვ. XXVI, 16). მაგრამ კითხვა იბადება: თუ საქართველოში XI სუკ. გადათარგმნილი იყო ვეკლა საეკლესიო წიგნები და საღმრთო წერილი, მაშინ რა საჭირო იყო მათი ხელმეორედ თარგმნა და რისთვის დასდევს ექვთიმემ და გიორგი მთაწმ. ეგორენი შრომა და ჯაფარი ხელმეორედ წიგნების თარგმნას? და თუ წმ. ექვთიმემ და გიორგიმ არამედ თუ მეტად, არამედუსტიკონესედაც კი სცნეს ხელახლად წიგნები სთარგმნა, მაშ რა გარამოყვამ აიძულა ისინი?

უმთავრესი მიზეზი ხელმეორედ თარგმნის საჭიროების იყო ქართულ წიგნების გაფუჭება, გარყვნა. ზოგიერთი წიგნები ფუჭდებოდა გადაწვევების უურადღებობით და უმეცრებით; ზოგს კი განძრავს, მოფიქრებულად აფუჭებდნენ (იხ. ბაქრაძე. „Древ. вар. груз. четвер.“, Труды V ар. с., გვ. 218—220; მისივე „Статья по истории и древ. Грузии“, გვ. 32—33; საბინინი „საქ. სამთ.“, გვ. 487—488).

სადრებში ერთგვარი კითხვის დასამყარებლად და შეცდომების კასსწორებლად აუცილებლად საჭირო იყო გადათარგმნება ვეკლა ქართულ წიგნების თარგმნის და შედარება ბერძნულ დედანთან.

ცნობილი მოღვაწე გიორგი დაუდებელი, როდესაც ურჩევდა გიორგი მთაწმინდელს წასუდიყო ათონზე, ასე ეუბნებოდა მას: „დღემდი ჩვენი სამშობლო (საქართველო) ინახავდა შეურყეველად სარწმუნოებას, რჯულს და შეუმწიკვლედად ჭქონდა საღმრთო წიგნები. დღეს კი, რადგანაც საქართველო დამორებული არის საბერძნეთს, მასში აგრძელებენ სომხები თვისს შეცდომილებას და წიგნებს, რომლებიც ითარგმნებიან მათი ცდომილების შესაფერად (იხ. საბინინი. „Полное окржн. св. груз. цер.“, წ. II, გვ. 170; მისივე საქ. სამთ.“ გვ. 477). რომ სომხების წინასწარმოფიქრებით რეზინდნენ ქართულ წიგნებს, ამაში არავითარი ეჭვი არ არის. ცნობილია, რომ სავსებით სარღვდელოება უოველივე დონისძიებას ხმარობდა ჩაეთრია ქართველები თვისი სარწმუნოებრივ ცდომილებაში. ამას ხელს უწყობდა საქართველოს საეკლესიო და ზოლიტიკურ საქმეების არეგ-დარეგაც. მითითებით, როგორც მაგალითზე, ქსნის და ურბნისის სხარებებზე, რომლებიც არხელოვ ბ.ქრძემ 1881 წ. აღმოაჩინა. „ეჭვს გარეშეა, ამბობს ზატვიცემული ისტორიკოსი, მათი დრმა სიძველე. ორივე სახარება დაწერილია ასომთავრულ საეკლესიო აღფავიტით. საზოგადოთ უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ აღფავიტით იწერებოდა წიგნები მხოლოდ მეათე საუკუნემდი; მე-XI სუკ. მთელს საქართველოში ასომთავრული აღფავიტი უგუგდებულ იქმნა და გავრცელდა უფრო ადვილი ჩქარ-წერა. (იხ. „Труды V ар. вь Тифл. сѣбѣ, 1881, გვ. 216—217). სხვათა შორის, ბაქრძის სიტყვით, ასეთს ძველს სახარებასაც კი ეტობა გაყენა სომხურის ენის და სომხურ სარწმუნოებრივ რწმენა-შესედულობისა. ბ. ისტორიკოსს შეუდარებია ეს სახარებები გიორგი მთაწმინდელის თარგმნის და აღმოჩენილია, რომ სამივე

სარება ცალ ცალკე თარგმანი ყოფილა; და სამივე დიდათ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან; უძველესად კი უნდა ჩათვალოს ქსნის და ურბნისის—სომხებისაგან დაშავებული.

ახლად დამკვიდრებული და ჭბუკი საქართველოს ეკლესიის და მისი წარმომადგენლები გულმოდგინებით იც ვდნენ საღმრთო წიგნებს გარყვნა-დაშავებისაგან და მკაცრად ამხილებდნენ სომხებს სარწმუნოებრივ ცდომილებასათვის. 1) მაგრამ ქართველებმა მაინც ვერ შესძლეს არც აცდენა და არც მოშორება-განყენება საღმრთო ტექსტის გაფუჭების, რადგანაც ამა ვის შეეძლო გამუდმებით თვალყური ედევნებინა გამომწერლების და არა-სიხე შემსწორებლების თვითონებობისათვის!

რათა სამუდამოდ ბოლო მოეღობოდა საღმრთო ტექსტის შელახვას და განსხვავებას, წმ. გიორგი მთაწმინდელმა, დრმად განათლებულმა და ზედ მიწვევით მცოდნე ბერძნულის ენისამ, გადაათავადიერა ვეკლა არსებული თარგმანი ქართულს ენაზე და შესწორა მართალ ბერძნულ ტექსტის მიხედვით. ფასდაუდებელი დვა წლი ათონის მამათა (იოანნე, ექვთიმე, უმთავრესად კი გიორგი) იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მათ გადასთარგმნეს, ან, უკეთ რომ ვსოქკათ, დაამთავრეს თარგმნა საღმრთო წიგნების ქართულს ენაზე, არამედ იმაში, რომ მათ: ა) საქართველოს ეკლესიის მოამბრეს ანტიოქიის ზატრიარქიის ზედ-გავლენას და დაუხსლოვეს გონსტანტინეზოლელს, ე. ი. შემოიღეს ამ ზატრიარქიის წირვა-ლოცვის წეს-რიგი; ბ) შესწორეს ქართული თარგმანი საღმრთო წიგნების (წინეთ სირიულ და ებდა ეჭურ ენებიდან ნათარგმნი) ბერძნულ ტექსტის მიხედვით და გ) მოსძეს ზოგიერთი ეკლესიური ჩვეულებანი და განწესებანი, რომლებიც არხეუდნენ ქართულს ეკლესიას სხვა ეკლესიებიდან. ასეთი დიდმნიშვნელოვანი რეფორმა, როგორც ვიცით ისტორიიდან, მოხდა ბუნებრივად, ძალდაუტანებლად. ამ რეფორმების გამომ საქართველოს ეკლესიაში არ მომხდარა არავითარი უთანხმოება, მუდლი შეჯობება-შეტაკება, არ დაბადებულა, არ შექმნილია ისეთი განსეთქილება (расколъ), როგორც მოხდა რუსეთის ეკლესიაში.

ასეთი საეკლესიო რეფორმების ისტორიაში თითქმის უმცაღითო ფაქტი,—ფაქტი მთელი ქართველების ერთხულობის და სრული სოლადარობისა—ახსენება მხოლოდ იმ შესანიშნავ ტაქტით და აღამიანას სულის დრმა ცოდნით, რომელიც გამოიჩინეს ჩვენმა რეფორმატორებმა ამ ზასუსსაგებ საქმეში.

რადგანაც დრმად დარწმუნებული იყვნენ იმაში რომ, ძალად მიჩრა და თავზე მოხვევა რისიც გინდა იოოს, არას დროს მიზანს ვერ აღწევს, ამისთვის ჩვენმა რეფორმატორებმა აიჩიეს გზა თავისუფალ არჩევის და თანხმობის და, მართლაც, ბრწეინვალოთ აასრულეს დაწვებული საქმე. აი, მაგალითად, რა სახით და რა კი-

1) ამის შესახებ ვრცლად იხ. საბინინი: „История груз. церк“... გვ. 113—184).

ლოთი აძლედა გიორგი მთაწმინდელი საქართველოს ეკლესიას და ხაღხის წინადადებას მიეღოთ ახალი კონსტანტინეპოლის წეს-დებულება: „ქართველებს წინეთ ჭქონდა სხვა წეს-დებულება. ეს ჩემი კი კონსტანტინეპოლელი წეს-დებულებაა: ამისათვის გაძლევეთ ასარჩევად: ვისაც რომელი წეს-დებულება მოეწონება, დეე მას მისდიონ— ბერძნულს ანუ იერუსალიმულს“. (იხ. თ. ჟორდანიას „ქრონიკები“, წ. I, გვ. 121).

რასაკვირველია, ასეთი გონივრულად, სუფერქულად და შეგნებულად დაწებული საქმე დაუბრკოლებლად მაღე დაგვირგვინდა. ქართველებმა (მომეტებულადა სამღვდელოებამ) შეადარეს ერთმანეთს ეს ორი წეს-დებულება (ხინასი—ძველი და კონსტანტინეპოლელი—ახალი) და მიიღეს ნებაყოფლობით უკანასკნელი, რადგანაც ის აღმოჩნდა უკეთესი. მართლაც, ეს

რეფორმა მიღებულ-შეთვისებულ იქნა თანდათან და არა ერთბაშით. რეგარც სჩანს ჩვენდამი მოღწეულ ისტორიულ დოკუმენტებდგან²⁾, ძველი წეს-რიგი რამდენიმე ხანს აქა-იქ კიდევ იყო ხმარებაში და ყავდა მომხრეებიც. მაგრამ მე-XII საუკ. ბოლოს და მე XIII ს. დასაწყისში ძველი წეს-რიგი გარემოებათა ბუნებრივ მსვლელობის შედეგით სრულად გამოვიდა ხმარებიდგან.

იპ. ვართაგავა.

²⁾ გელათის, მოქვის, ცაიშის, მარტვილის საყდრების წეს-დებულებიდგან, იხ. თ. ჟორდანიას „ქრონიკები“ წ. I, გვ. 112.

რედაქტორ-გამომცემელი სვ. უიფიანი.

ყოველ დღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

== დროება ==

მიიღება ხელის მოწერა 1910 წლისათვის. მომავალ 1910 წელს გაზეთი „დროება“ გამოვა იმავე პროგრამით, როგორც 1909 წ. გამოდიოდა.

ყოველ დღიურ გამოცემას გარდა 1910 წელსაც გაზეთს ექნება **სუბათიანი დამატება** დამატება გამოვა კვირაობით. გაზეთის ფასი: წლით, როგორც ქალაქში ისე ქალაქ-გარედ 8 მან. და 50 კ. ნახევარი წლით 4 მ. და 80 კ., ერთი თვით 80 კაპ. (1 მანეთის მაგიერ). საზღვარ გარედ 12 მამეთი.

ცალკე ნომერი ყველგან **ერთ შაურად**. ≡ დამატებიანი ნომერი (კვირისა) შვიდ კაპეიკად აღრესის გამოსაკვლეელი ფასი 40 კაპ.

1910 წლიურ ხელის მოწერლებს დაურიგდებათ კედლის კალენდარი, კვირეულის ფურცლებით ტფილისში ხელის მოწერა მიიღება „დროების“ კანტორაში და წერა-კითხვის საზოგ. წიგნის აღაზიაში ი. ავალიშვილთან. ქალაქ გარედ ხელის მოწერა მიიღება: ქუთაისში—ის. კვიცარიძესთან, ხონში—გიგლა მებუკესთან; გორში—სევ. შველიძესთან; ქიათურაში—სოფრომ ტარუაშვილთან.

ხელის მოწერის ფასი ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება მხოლოდ წლიურ ხელის მოწერათათვის, რომელთაც პირველად 3 მან., პირველ მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მ. 50 კაპ.

გაზეთის გამოწერა შეიძლება მხოლოდ თვის პირველ რიცხვიდან არა ნაკლებ ერთი თვისა და არა უმეტეს წლის გასულისა.

„დროების“ კანტორაში ხელის მოწერა მიიღება ყრველ დღე, კვირა უქმეების გარდა, დილის 9 საათიდან 3 საათამდე და ნაშუადღევის 5 საათიდან 7 საათამდე. თვის ბოლოს კანტორა კვირა-უქმე დღეებშიაც იქნება ღია.

ქალაქ გარედ ხელის მოწერათ ფული უნდა გამოგზავნონ ამ ადრესით: Тифлисъ, газ. „Дროება“.

მიიღება ხელის მოწერა 1910 წლისთვის

ყოველ-დღიური საზოგადოებრივი და სალიტერატურო გაზეთი

== „მომაველი“ ==

1910 წელსაც გამოვა იმავე პროგრამით, როგორც წელს გამოდის. გაზეთი წლიურათ ეღირება თბილისში და თბილის გარეთ 7 მან., ნახევარი წლით 4 მან., საზღვარგარეთ 14 მან. წლით, ნახევარი წლით 7 მან., ხელის მოწერა მიიღება თბილისში „მომაველი“-ს კანტორაში, ბათუმში, სამტრედიისში და ქიათურაში რკინის გზის შტაბებში, ქუთაისში ის. კვიცარიძესთან, ჩოხატაურში ს. თავართქილაძესთან—წიგნის მაღაზიაში, ოზურგეთში —მ. თალაქვაძესთან, ხიდისთავში ნ. კობიძესთან, ფოთში—პ. ჟრუშაძესთან.

ფულის გამოსაგზავნი ადრესი: Тифлисъ, тип. „Шрома“, Калистрату Кон. Цуладзе.

გამოვა 1910 წელს საუმაწვილო სურათებიანი ჟურნალი

== „ნაკადული“ ==

წელიწადი მეექვსე, ხელის მოწერა მიიღება თბილისში

„ნაკადულის“ რედაქციაში (გოლოვინის პროსპექტი, 8) და წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების მაღაზიაში (თავად-ახნაურობის ქარვასლა).

1910 წელს 1-ლ იანვრიდან 1911 წლის 1-ლ იანვრამდე მიეცემა ხელის მომწერლებს: 24 წიგნი მცირე წლოვანთათვის, 12 წიგნი მოზრდილთათვის.

გარდა ამისა მიეცემა პრემიით საბავშვო უნივერსიტეტი (სამეცნიერო პაპულიანის ბიბლიოთეკა ბავშვებისათვის): 1) დედაიწა და კუდიანი ვარსკვლავი—ზღაპარი ევალდისა, 2) მარჯნები—ზღაპარი ევალდისა, 3) თორმეტი და—ზღაპარი ევალდისა, 4) ქართული მხატვრული ასოები კუბიკებზე.

ფასი ჟურნალისა: წლიურად—ხუთი მანეთი, ნახევარი წლით ორივე გამოცემა—სამი მანეთი საზღვარ გარედ წლიურად—შვიდი მანეთი, ნახევარი წლით—ოთხი მანეთი. მცირე წლოვანთათვის 24 წიგნი—3 მანეთი, მოზრდილთათვის 12 წიგნი—3 მანეთი.

რედაქტორი: მარიამ ივანეს ასული დემურიასი.

გამომცემელი: თ. პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი.

1910 წლის 1 იანვრიდან

მიიღება ხელის მოწერა ყოველ-კვირეულ საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთ

== „ფონჯი“ ==

წლიურათ გაზეთი ეღირება	—	3 მან. 50 კაპ.
ნახევარი წლით	—	2 მან. — კაპ.
სამი თვით	—	1 მან. 20 კაპ.

ვინც 20 დეკემბრამდე მომავალი წლისთვის გამოიწერს გაზეთს, ყველა დეკემბრის №-ს უფასოთ დაეთმობა.

ადრესი: Кутаисъ, редакція „ФОНЖИ“, Балаханская улица, домъ № 37.

ხელის მოწერა შეიძლება აგრეთვე ისიდორე